

2022'YE BAKIS

5

İÇİNDEKİLER

02 // 03

GİRİŞ

Büyükelçi (E) Tacan İldem - Sinan Ülgen

04 // 07

2022 Yılı Türkiye Milli Güvenlik Ajandası Projeksiyonları ve Tahminler

Dr. Can Kasapoğlu

08 // 10

Yurtta Enflasyon, Cihanda Enflasyon? 2022 Üzerine Makro Spekülasyonlar

Dr. Murat Üçer

11 // 14

Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması (SKD) Türkiye'nin iklim politikasının itici gücü olabilir mi?

Prof. Dr. Emel Parlar Dal

15 // 17

2022'de Göç Sarmalında Türkiye ve Avrupa Birliği

Prof. Dr. Sinem Akgül - Açıkmeşe

18 // 20

Türkiye - ABD İlişkileri: Mevcudu Korumak

Aslı Aydıntaşbaş

21 // 24

Türkiye-ABD askeri ilişkileri kapsamında 2022 yılında neler olabilir?

E. Hv. Korg. Nihat Kökmen

25 // 27

NATO 2030 Değerlendirme Süreci ve Yeni Stratejik Konsept

Büyükelçi (E) Tacan İldem

28 // 29

Türkiye ve Avrupa Birliği: Geleceğe yönelik Bir Bakış

Prof. Dr. Meltem Müftüler-Baç

30 // 32

2022'de Türk Dış ve Güvenlik Politikasına Karadeniz'den Bakmak

Prof. Dr. Mitat Çelikkpala

33 // 34

Azerbaycan - Ermenistan: 2022 Yılında Bizi Neler Bekliyor?

Sine Özkaraşahin

35 // 37

2022'de Türkiye-Rusya İlişkileri: İşbirliği-Rekabet İkileminin Devamı Beklenirken

Doç. Dr. Çiğdem Üstün

38 // 39

İran ve Nükleer Müzakereler

Sinan Ülgen

40 // 43

Suriye 2022: Nihayet Doktorun sırası geldi mi?

Prof. Dr. Ahmet Kasım Han

GİRİŞ

Tacan İldem // EDAM Başkanı // Büyükelçi (E)

Sinan Ülgen // EDAM Direktörü

Bir yılı daha geride bıraktığımız şu günlerde çoğu düşünce kuruluşu geçmiş yılın muhasebesini yapmayı ve bir sonraki yıla ilişkin öngörülerde bulunmayı amaçlamaktadır. Bu raporumuzda biz geçtiğimiz yıla ilişkin bir değerlendirme yapma yoluna gitmeden 2022 yılı için Türkiye'yi de ilgilendiren ve uluslararası ilişkiler açısından önem taşıyan konu başlıklarına ilişkin görüşlerimizi paylaşacağız. Bunu yaparken adeta bir "kristal küreye" bakarak tahminlerde bulunma çabasına girmeksizin bu başlıklardaki trendleri analiz etmek suretiyle olası gelişmelere ilişkin geleceğe dönük düşünce projeksiyonunda bulunacağız.

Her şeyden önce günümüz uluslararası ortamında sistemik ve stratejik bir rekabetin giderek daha fazla kendisini hissettirmekte olduğu tespiti yapmak doğru olur. ABD, Çin ve bir ölçüde Rusya bu stratejik rekabetin ön plana çıkan oyuncularındır. Bu oyunculardan her birinin bir diğerine karşı üstünlük sağlama mücadelesinde değişik yollardan sahip olduğu ortaklık ilişkilerini genişletmeye çalıştığı görülmektedir. ABD yönünden, bu, temelinde demokrasi, bireysel özgürlükler ve hukukun üstünlüğü olan ortak değerleri paylaşan ülkeleri bir araya getiren ortaklık ağının (G7, NATO, ABD-AB Zirveleri, Demokrasi Zirvesi ve son olarak AUKUS gibi) güçlü tutulması, Çin yönünden ise başta Kuşak ve Yol Girişimi olmak üzere ekonomik imkanlar sağlamak suretiyle işbirliği ağını geliştirmek şeklinde ortaya çıkmaktadır. Rusya'nın ise en azından şu an için, kurallara dayalı uluslararası nizamı kendisi açısından "kırmızı çizgi" olarak gördüğü alanlarda, özellikle ABD'yi ve müttefiklerinden Avrupa güvenliği hakkında muhtelif sınırlamaları kabul ettirmek suretiyle arzu ettiği davranış biçimine imale etme çabası içinde olduğu belirtilebilir. Ukrayna krizini bu bağlamda okumak gerekir.

Böyle bir ortamda ABD'nin dikkatini merkezinde Çin'in olduğu Asya-Pasifik bölgesine odaklarken NATO müttefikleri ve AB ülkesi işbirliği ortaklarından beklentisi onların özellikle Avrupa kıtasının ve yakın coğrafyasının güvenliği ve ekonomik istikrar ve refahı açısından anlamlı katkılarını ortaya koyacakları bir külfet paylaşımına destek vermeleri olmaktadır. 2022 yılında seçime girecek olan Fransız Devlet Başkanı Macron'un Avrupa'nın savunma ve güvenlik alanında egemenliğinin güçlendirmesine dayalı siyasi projesine ABD yönetiminin bu kez mevcut konjonktürde daha sıcak yaklaştığı da görülmektedir. Macron'un bu seçimleri kazanması durumunda Almanya'daki iktidar değişikliğinin de etkisi ile AB'nin bu atılımının güç kazanması beklenebilir.

Stratejik rekabetin daha fazla hissedildiği yeni uluslararası ortamda demokratik ülkeler ve otoriter rejimlerle yönetilen ülkeler arasında mevcut ayrışmanın zamanla daha da keskinleşeceği söylenebilir. Başka bir deyişle dünyada stratejik seviyedeki kutuplaşmanın demokratik ülkeler grubu ile otoriter sistemler arasında şekillendiğini söylemek mümkündür. Böyle bir ortamda Batılı ülkelerde de

son yıllarda hissedilen demokrasi alanındaki geriye gidişin durdurulması ve eksiklerin giderilmesi daha fazla üzerinde durulan öncelikli bir konu haline almaktadır. Öte yandan bu kutuplaşma kendisini birçok alanda gösterecektir. Belki Soğuk Savaş'a oranla daha az militerleşme riski taşıyan bu rekabet, ekonomi, teknoloji, dış yatırımlar ve uluslararası yönetişime bakış açısı gibi alanlarda daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır.

Bir diğer açıdan da stratejik rekabetin arttığı ve giderek daha karmaşık hale gelen güvenlik ortamında yükselen ve çığır açan teknolojilerin "oyun değiştirici" özelliğiyle bu rekabette iddiası olan oyuncular bakımından sınamalar ve fırsatlar yarattığı söylenebilir. Nitekim ABD'nin, müttefikleri ve küresel ortaklarıyla birlikte, rakiplerine karşı teknolojik üstünlüğünü korumaya dönük önlemler üzerinde daha fazla durduğuna tanık olmaktadır. Her ne kadar Çin rakiplerine karşı teknolojiye üstünlük sağlamaya daha fazla yatırım yapsa, daha fazla kaynak ayırsa da en azından şu an için bu yatırımın geri dönüşü mevcut dengeyi kısa vadede lehine çevirecek bir boyutta değildir. Bununla birlikte bu rekabetin beraberinde getirdiği kamplaşma içinde rakip konumundaki ülkelerin teknolojik üstünlük sağlama ve bunu idame ettirmede özellikle tedarik zincirine ilişkin direnç ve dayanıklılık kapasitelerini (resilience) güçlendirme çabasında oldukları da bir gerçektir. Bu bağlamda büyük data, yapay zeka, otonom yetenekler, uzay, bulut teknolojileri, hipersonik ve yeni füze teknolojileri, kuantum ve biyo teknolojiler gibi yükselen ve çığır açan teknolojilere erişim öncelikli bir hedef olmaktadır.

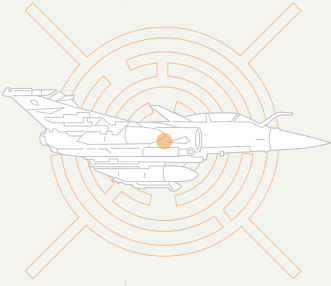
Bu teknolojilerden de yararlanmak suretiyle askeri, diplomatik, ekonomik, kültürel, enformasyon ve diğer alanlardaki taktiklerin tek tek veya birlikte kullanılması suretiyle konvansiyonel güce başvurmayaya gerek olmaksızın stratejik hedeflerine ulaşmada hibrit savaş metodlarının giderek daha fazla uygulamaya konulduğu görülmektedir. Bu eskiden kinetik kuvvet kullanımının belirleyici olduğu barış zamanı ve çatışma arasında açık ve net olan ayrımı daha az belirgin hale getirmektedir. Hibrit faaliyetlere karşı toplumsal direnç ve dayanıklılığın artırılması giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Siber saldırılar ve dezenformasyon kampanyaları her toplum bakımından tehdit ve sınama oluşturma özelliğindedir. Kritik altyapının korunması bu bağlamda ülkeler yönünden yaşamsal önemde bir konu olarak ortaya çıkmaktadır.

Uluslararası sistemin geleceği açısından belirleyici olacak olan, bu stratejik rekabet ortamında sıfır toplamlı oyun olarak görülen ihtilafli alanların yanı sıra, bu rekabete taraf olan ülke ve ülke gruplarının ne ölçüde başka alanlarda işbirliğini geliştirebilecekleridir. Örneğin teknoloji konusunda gittikçe daha sert bir rekabete yönelecekleri görünen ABD ve Çin iklim değişikliği ile mücadelede ortak hedefler belirleyebilecekler midir? Keza silahların denetimi ve silahsızlanma alanında son yıllarda stres testinden geçmekte olan uluslararası anlaşmaların müzakeresine ve üstlenilecek yükümlülüklerle Çin'i dahil etmek mümkün olabilecek midir? Veya Ukrayna krizinde ilave yaptırımları gündeme getiren AB ile Rusya Avrupa'nın güvenliğine katkı sağlayacak şekilde silahsızlanma anlaşmaları müzakere edebilecekler midir? EDAM Yönetimi ve üyeleri tarafından kaleme alınan bu raporda yer alan değerlendirmelerin ortaya koyduğu geleceğe dönük öngörülerin işte bu stratejik rekabet optiğinden okunması yararlı olacaktır.

Bu düşüncelerle okurlarımızın yeni yılını kutluyor, 2022 yılının ülkemize ve dünyaya barış, huzur ve refah getirmesini diliyoruz.

2022 Yılı Türkiye Milli Güvenlik Ajandası Projeksiyonları ve Tahminler

Dr. Can Kasapoğlu // EDAM Güvenlik ve Savunma Programı Direktörü

2022 yılı Türkiye askeri siyaseti ve milli güvenlik gündemi birçok unsur ile hayli meşgul olacaktır. Savunma alımları, muhtemel sınır ötesi hareketler ve savunma ekonomisi kapsamında belirleyici niteliği yüksek dört trendin öne çıkacağını değerlendirmekteyiz. F-16V alımı, Türk - Rus savunma işbirliğinin geleceği ve CAATSA yaptırımlarının derinleşmesi riski, Almanya ile Reis sınıfı denizaltı teslimatı ajandası ve Suriye'deki gelişmeler şeklinde özetleyebileceğimiz çerçeve, aşağıda okuyucunun dikkatine sunulmaktadır. Ayrıca, yıl sonunda Pakistan'a T-129 ATAK taarruz helikopteri satışında yaşanan aksaklıklar da Türk savunma sanayiinin geleceği ve tekno-jeopolitik değerlendirmeler için analiz edilmelidir.

Pakistan T-129 Satış Sorunları

2021 yılı sonu - 2022 yılı başında, Pakistan'a yönelik T-129 ATAK taarruz helikopteri satışının ABD'nin onayına takılması sonucu akamete uğraması, savunma sanayiinde hakim dinamikleri ve cari jeopolitik mülhazaların önemini bir kez daha göstermiştir. Daha da ilginç olan husus, ABD'nin tavrının, Pakistan'ın bahse konu taarruz helikopteri alımını muhtemelen Çin'e kazandıracak olmasıdır. Söz konusu sorunun, Türkiye'ye yönelik yaptırımlardan ziyade, Washington ile Islamabad arasındaki ikili savunma ilişkilerinden ve siyasi sorunlardan neşet etmiş olması muhtemeldir. Nitekim, bu çalışmanın kaleme alındığı sırada, Filipinler ATAK dosyasının rafa kalkmamış olması, Türkiye'nin tüm T-129 ATAK ihrac portföyüne teşmil edilecek bir yaptırımın söz konusu olmadığını göstermektedir- elbette, benzer şekilde, bu çalışmanın yayımlanmasından sonra Filipinler taarruz helikopteri teslimatlarında yaşanabilecek, doğrudan ya da dolaylı, ABD-kaynaklı aksaklıklar da daha problematik bir tablonun emaresi olacaktır-. Pakistan örneği, savunma satışlarında, pazar ülke ile kritik sistem ve alt-sistem üreticileri arasındaki ilişkilerin de isabetle değerlendirilmesinin zaruretini ortaya koymuştur.

Pakistan T-129 satışında yaşanan olumsuzlukların gösterdiği bir diğer husus, milli platformlarda sistem ve alt-sistem bağımlılığının (T-129 için özellikle motora ilişkin bağımlılığın), uluslararası silah pazarındaki menfi yansıması olmuştur. Benzer olumsuzlukların, harp durumunda, hareket bağımsızlığı alanında da ortaya çıkması mümkündür. Bu nedenle, genel envanter yerine, milli savunma için kritik platform ve silah sistemlerinde bağımsızlığı önceleyen, 'selektif yerli ve milli' bir paradigmanın savunma tekno-jeopolitiği ve savunma ekonomisi bağlamında daha gerçekçi olacağı değerlendirilmektedir.

Türk Hava Gücünün Tekno-Jenerasyonel Geleceği: F-35 Alımı Mümkün Görünmemekte Ancak F-16V İyimsen Bir Zeminde İlerleyebilir.

Türk Hava Gücünün tekno-jenerasyonel geleceği hususunda, F-16V alımı ve F-35 konuları ön plana çıkmaktadır. 2022 yılında ve yakın gelecekte, Türkiye'nin F-35 programına dönüşü ya da F-35 alımı

yapabilmesi mümkün görünmemektedir. Zira, ABD’de, bilhassa NDAA 2021 (*National Defense Authorization Act*) mevzuatı sonrasında, Türkiye’nin S-400 alımı ve yaptırımlar meselesinin giderek daha katı bir tavırla gündeme geldiği izlenmektedir.

Mevcut şartlarda, Türk Hükümeti’nin S-400 konusuna, tüm tarafları tatmin edecek - özellikle ABD’yi ve Rusya’yi karşısına almayacağı - bir çözüm bulması mümkün görünmemektedir. Örneğin, Türkiye, S-400 stratejik hava savunma sistemini üçüncü bir ülkeye satma imkanından yoksundur, zira re-export lisansı yoktur. Dahası, ilgili sistemin başka bir ülkede konuşlandırılması gibi senaryolar, mevcut Türk - Rus savunma ilişkilerinin doğası ve S-400 düzeyinde bir stratejik silah sisteminin siyasi komplikasyonları ile uyuşmamaktadır. Dolayısıyla, ‘üçüncü taraf’ seçeneği gerçekçi değildir. ‘Girit modeli’ olarak sunulan, sistemi en düşük muharip seviyede envantere tutma imkanı da, NDAA 2021 lafzı ile geçerliliğini yitirmiştir. Yunanistan S-300’leri için yürürlükte olan tam bir Girit modelinin tam olarak uygulanması, yani sistemin NATO faaliyetlerine ve ABD erişimine açılması gibi bir seçenek de Rusya ile krizi beraberinde getirecektir.

Olumsuzluklara karşın, F-16V alımı iyimser bir istikamette ilerleyebilir. Zira, Lockheed Martin başta olmak üzere, ABD savunma endüstrisi, Türk silah pazarını kaybetmek istemeyecektir. Ayrıca, Türk Hava Kuvvetleri, air policing dahil olmak üzere, NATO görevleri icra eden, İttifak için kritik bir değerdir. F-16V satışına ilişkin tek analitik şerh, ABD Kongresi’ndeki Türkiye karşıtı siyasi havadır.

S-400 Meselesi ve Türk-Rus Savunma İlişkilerinin Geleceği: Kremlin, ABD Tarafından Uygulanan CAATSA Yaptırımlarını Derinleştirmeye Çalışacaktır.

S-400 hususunda ikinci parti alımın yapılıp yapılmaması büyük oranda Türk - Amerikan siyasi-aseri ilişkilerine ve F-16V talebinin geleceğine bağlıdır. Talebin Türkiye karşıtı bir motivasyon ile reddedilmesi halinde, Türk Hükümetinin Rusya Federasyonu ile savunma ilişkilerini derinleştirecek şekilde ikinci parti S-400 alımına başlaması mümkündür. İkinci parti S-400 tedariki, CAATSA yaptırımlarının derinleşmesini kaçınılmaz olarak beraberinde getirecektir.

Halihazırda Türkiye’nin iki temel tedarik rotasından biri olan Savunma Sanayi Bakanlığı (SSB), hem bazı üst düzey yöneticileri hem de tüzel kişiliği ile CAATSA yaptırımlarına maruz durumdadır. Derinleştirilmeleri halinde yaptırımlar, SSB’nin çoğunluk hissesine sahip olduğu iştiraklerden SSB ile ilgili tüm iştiraklere teşmil edilebilir. İkinci ana risk faktörü, S-400 kapsamında bir ortak üretim ya da kısmi teknoloji transferi gerçekleşmesi halinde, projeye yakından / uzaktan iştirak edebilecek tüm Türk savunma sanayi ekosistemi aktörlerine uzayacak yaptırımlardır.

Ayrıca, 2022 yılında Rusya’nın, ikinci parti S-400’e ek olarak, Milli Muharip Uçak Projesi için cazip teklifler sunması da muhtemeldir. Böyle bir iş birliğinin de CAATSA lafzında geçen *significant transactions* (kritik önemi haiz işlemler) bağlamında değerlendirileceği açıktır.

En kötü ve aşırı senaryo, Millî Savunma Bakanlığı’nın da yaptırımlara maruz bırakılmasıdır. Öte yandan, Washington’un, NATO’nun askeri kapasitesinde bir zafiyet oluşturacak böyle bir tasarruftan imtina edeceği düşünülmektedir.

Türk-Alman Savunma İlişkilerinde Yeni Dönem: 'Denizaltı Eşiği Testi'

2022 yılı, Türk - Alman savunma ilişkilerinin geleceği açısından bir test dönemi olacaktır. Zira, F-16V talebi, F-35 krizi, S-400 alımı gibi sansasyonel başlıkların gölgesinde kalsa da Reis sınıfı havadan bağımsız tahrik sistemli (AIP) denizaltılar, Türk - Alman savunma ilişkilerinde yeni dönemin ipuçlarını verecektir.

Söz konusu denizaltılar, daha önceki yayınlarımızda da belirttiğimiz üzere, Türk deniz harp yetenekleri için kayda değer bir artışı temsil etmektedir. Ayrıca, Reis sınıfı denizaltı programından elde edilen tecrübenin, müteakip olarak Milli Denizaltı (MİLDEN) programına aktarılacak olması da projenin önemini artırmaktadır.

Bahse konu denizaltılar, Türk Deniz Kuvvetleri'nin Doğu Akdeniz'deki stratejik postüründe ciddi bir yer tutacaktır. Zeytin Dalı ve Barış Pınarı hareketlerini müteakip, Türkiye'nin Avrupalı partnerleri, çeşitli düzeylerde adı konmuş ya da konmamış silah ambargolarını uygulayagelmişlerdir. Türk-Alman askeri alımları ve savunma projeleri tetkik edildiğinde, bugüne kadar, deniz harp ekipmanının, hava kuvvetleri ve kara kuvvetleri örneklerinde gördüğümüz düzeyde zorluklarla karşılaşmadığını müşahade etmekteydik. Belirtilen durum, Alman siyasa çevrelerinde, 'eğer yüzüyorsa bir sorun yoktur' formülü ile karşılanmıştır. Öte yandan, artık Almanya'da yeni bir hükümet iş başında olacaktır ve Merkel liderliği son bulmuştur. Yunanistan lobisi ve diplomasisi de teslimatı engellemek için yoğun faaliyet içindedir. Dolayısıyla 2022 yılında, Reis sınıfı denizaltıların ilk platformunun Türkiye'ye teslim edilip edilmeyeceği, Türk-Alman savunma ilişkilerinin geleceğinde, daha da önemlisi, Türkiye'nin Avrupa savunma eko-sistemi ile işbirliği portföyünde dikkatle izlenmesi gereken bir aşamadır.

Bölgesel Güvenlik Ortamı ve Suriye: Askeri Jeopolitik ve Anayasal Süreçler Arasında

2022 yılında Suriye'ye ilişkin en önemli güvenlik dosyası, Türkiye'nin yeni bir sınır ötesi harekate girişip girişmeyeceği konusu etrafında şekillenmektedir. Jeopolitik olarak terör örgütü PKK ve uzantılarına yönelik iki potansiyel harekât sahası, ortaya çıkarılabileceği sonuçlar nedeniyle ön plandadır. Bununla birlikte, tahminimiz, Türkiye'nin geniş kapsamlı bir harekât hususunda temkinli olacağı yönündedir. 2022 yılı, Irak'ın kuzeyinde sürekli askeri baskı, Suriye'de ise mahdut hedefli nokta operasyonları ile geçeceğe benzemektedir. Tahminimiz için en önemli analitik şerh ise, Rusya'nın, YPG & PYD'yi Baas rejimi kontrolündeki Suriye'ye entegre etme çabalarının başarısız olması, Rus askeri siyasasının, YPG & PYD'ye Türkiye'yi frenlemekten vazgeçerek 'bir ders vermek istemesi' ihtimalidir.

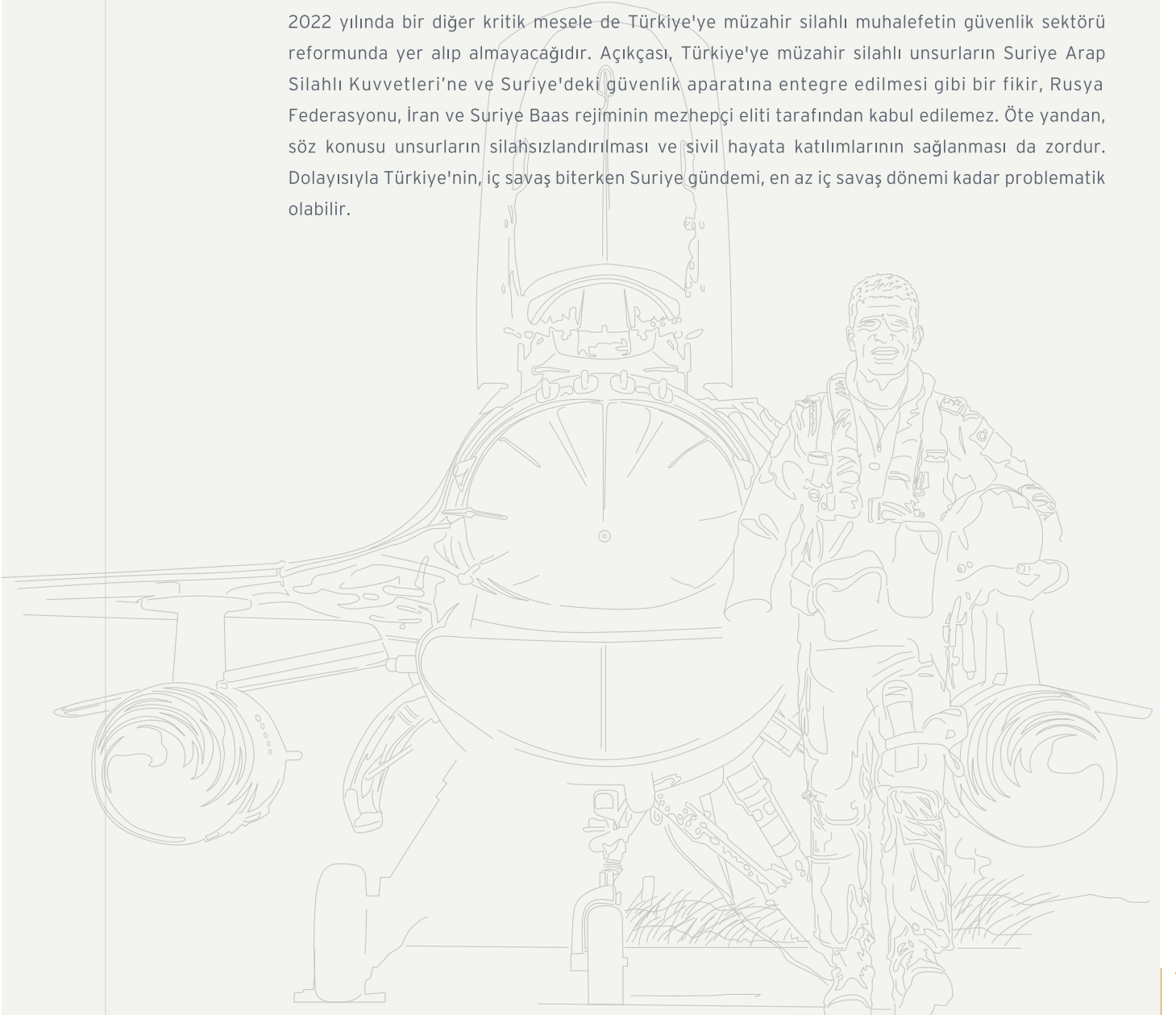
Yukarıda sayılan potansiyel sahalardan ilki, ülkenin kuzeydoğusunda PKK & YPG terör örgütünün Suriye - Irak bağlantısının kesilmesi amacıyla bir harekatin gerçekleştirilmesi olasılığına dayanmaktadır. Suriye-Irak sınırına yönelik bir Türk harekatinin, ABD tarafından son derece olumsuz karşılanması ve Türk-Amerikan ilişkilerini, özellikle Suriye veçhesinde, yeni bir restleşmeye götürmesi beklenmelidir. Unutulmamalıdır ki, Obama döneminde PYD / YPG'yi, ABD'nin DAES terör örgütü ile mücadelesinde pragmatik bir ortak olarak gören elit, Biden yönetiminde de hareket sahası bulmaktadır. Söz konusu kadroların Türkiye'ye bakışı olumsuz olduğu gibi,

Suriye'nin geleceğinde PKK'ya müzahir bir Kürt otonomisi vizyonları da bulunmaktadır.

Türkiye'nin ikinci jeopolitik önemi yüksek potansiyel hareket alanı ise ülkenin kuzeybatısındaki Tel Rıfat'tır. Zira, belirtilen bölgedeki PKK & YPG varlığı, Suriye'nin kuzeyinde bulunan Türkiye kontrolündeki sahaları istikrarsızlaştıracak eylemler için de çıkış noktası olmaktadır. Tel Rıfat'a olası bir hareketin Rusya Federasyonu'nun sert muhalefeti ile karşılaşması muhtemeldir.

Suriye'de askeri hareketlerin dışında 2022 yılında yakından izlememiz gereken bir diğer trend, anayasal süreçler ve Baas yönetiminin uluslararası arenada, bilhassa Arap dünyasında kabul görmesine ilişkin ajandadır. Türkiye için kritik olan husus, iç savaş sonrası Suriye anayasa yapısının, ülkenin toprak bütünlüğü ve Şam'ın merkezi idaresi hakkında ne söyleyeceğidir. Baas rejiminin, özellikle güvenlik güçlerinde müşahede edilen mezhepçi yapısının ne ölçüde devam edeceği de önemlidir.

2022 yılında bir diğer kritik mesele de Türkiye'ye müzahir silahlı muhalefetin güvenlik sektörü reformunda yer alıp almayacağıdır. Açıkçası, Türkiye'ye müzahir silahlı unsurların Suriye Arap Silahlı Kuvvetleri'ne ve Suriye'deki güvenlik aparatına entegre edilmesi gibi bir fikir, Rusya Federasyonu, İran ve Suriye Baas rejiminin mezhepçi eliti tarafından kabul edilemez. Öte yandan, söz konusu unsurların silahsızlandırılması ve sivil hayata katılımlarının sağlanması da zordur. Dolayısıyla Türkiye'nin, iç savaş biterken Suriye gündemi, en az iç savaş dönemi kadar problematik olabilir.

Yurtta Enflasyon, Cihanda Enflasyon? 2022 Üzerine Makro Spekülasyonlar

Dr. Murat Üçer // Ekonomist, Global Source Partners/Turkey Data Monitor/Koç Üniversitesi

Aralık ayını eğlenceli yapan faktörlerden bir tanesi, birçok kurumun, analistin, ekonomistin bu sıralar önümüzdeki yıla ilgili beklentilerini açıklaması. Ama bunu daha da eğlenceli kılan, geçen sene bu zaman yapılan tahminlerin gözden geçirilmesi ve nasıl hemen hemen hiçbir şeyin beklendiği gibi gitmediğinin, yapılan prognosilerin nasıl da yanlış olduğunun görülmesi.

2021 böyle bir yıl oldu, 2022 muhtemelen daha farklı olmayacak. Tabi yaşadığımız epidemi, tahmin yapmayı ekstra güçleştirdi. Geçen sene bu sıralar aşının geliştirilmesi ve yaygın aşılanmanın nasıl gelişeceği bilinmiyordu. Bu konuda büyük başarı sağlandı ve dünya ekonomisinde iyileşme, hele aşılamaya para ve maliye politikası teşvikleri ve insanlığın adaptasyon kabiliyeti vs. de eklenince, beklenenden çok daha çabuk oldu.

Ama jeopolitik konuları, Çin'deki ilginç ekonomik ve siyasi gelişmeleri ve tabi "kara kuğuları" bir kenara bırakacak olursak, ekonomi tarafında şu anda en az üç sorunla karşı karşıyayız - ki bunlar tahmin yapmayı her zamankinden daha da zor kılıyor. 2022'nin tahmin yapmak için aşırı zor bir yıl olduğu sadece bu yazıyı kaleme alan yazarın görüşü de değil; örneğin ünlü iktisatçı (BRICs kavramının mucidi) Jim O'Neil [son yazdığı kısa bir makalede](#) tam da bunu söylüyor...

Nedir bu sorunlar? Her şeyden önce pandemi henüz bitmedi. Doğrudur, pandemi sanki endemik oldu gibi, ama üç faktör - aşı karşıtlığı (ve milliyetçiliği), yeni mutasyonların oluşması ve lojistik dağıtım sorunları (ki bu genelde Afrika başta olmak üzere düşük gelirli ülkeleri ilgilendiriyor) - tam bir rahatlamayı engelliyor. Şu anda Omikron ile boğuşuyoruz; [daha henüz bu varyantı anlamadık](#) ve olayın nasıl, ne yöne evrileceği belirsiz.

İkinci sorun, iyileşme çabuk oldu, ama "[dengesiz](#)" oldu. Ülke içinde (sektörel, sınıf, etnik köken vs. boyutunda) büyük farklılaşmalar olduğu gibi, ülkeler arasında da -- gelişmekte olan ekonomiler (GOE) ile gelişmiş ekonomiler (GE) arasında-- büyük ayrışma oluştu. Bir referans vermek gerekirse, 2008-09 Global Finansal Krizi bizim gibi ülkeler için "iyi" bir krizdi aslında. Problem, GE'lerden kaynaklandı, bizim tarafta bilançolar, iktisadi temeller sağlamdı; GE'ler, özellikle büyük merkez bankaları para bastılar ve o paralar bize aktı. Şimdi, hele Türkiye tarafında, durum hiç öyle değil; [10-12 sene öncesine göre çok farklı bir tablo var önümüzde](#). Yapılan tahminler GOE'lerde kayıpların kısmen kalıcı olacağı, bu ülkelerin [genelde pandemi öncesi büyüme patikasına dönmelerinin zaman alacağı](#) şeklinde.

Bu dengesizlik önemli, çünkü önümüzdeki süreci etkileyebilecek iki riski beraberinde getiriyor: olası **sosyal çalkantılar** ve **borç krizleri**. Bunlar 2022'nin sorunu olmayabilir ama önümüzdeki süreçte yakından izlenmesi gereken en temel iki risk.

Üçüncü konu - ve bu 2022'nin belki de en temel makro konusu - enflasyonun dünyada izleyeceği seyir. Daha spesifik olarak ve çokça tartışıldığı gibi, **enflasyonun 'geçici' mi, 'kalıcı' mı olacağı**. Biz tabii Türkiye'de enflasyonu tam anlamıyla hiç çözemedik, ama dünya, özellikle de GE'ler ve hatta hemen hemen tüm önemli GOE'ler çözmüş, enflasyonu fiyat istikrarı olarak kabul edilen seviyelerde (GE'lerde %2, GOE'lerde %3-4) tutmayı başarmıştı. Şimdi, yaklaşık 30-40 yıl sonra tekrar enflasyon konuşulur oldu. Örneğin bundan 6-9 ay öncesine kadar ABD'de enflasyonun bu aralar düşme eğilimine gireceği konuşuluyordu ama, en son yayınlanan Kasım rakamı yıllık enflasyonun %6,8 ile 1982'den bu yana en yüksek düzeye ulaştığını gösterdi.

Sonuçta enflasyonun ne olacağı ve buna büyük merkez bankalarının özellikle de Fed'in nasıl tavır alacağı en önemli belirsizlik konusu. Bir guruba göre, enflasyon 'geçici'; ama bu kamp son zamanlarda güç kaybetti, bunda özellikle Fed Başkanı Jerome Powell'ın, içinden geçtiğimiz günlerin yüksek enflasyonunu tanımlamak için Fed'in kullandığı geçici kelimesini **'kullanımdan kaldırmak açısından' muhtemelen doğru bir zaman olduğu şeklindeki sözleri etkili oldu**. Bu esnada beklentiler Fed'in parasal normalleşme tarafında **daha çabuk hareket edeceği yönünde değişti**.

Enflasyon 'kalıcı' kampı ise güçlendi. Örneğin ünlü yatırımcı ve ekonomist Mohamed El-Erian, ABD'de enflasyonunun henüz zirve seviyesini geçmediğini ve en az birkaç ay daha yüksek kalacağını düşünüyor, **enflasyonun geçici olarak nitelendirilmesinin muhtemelen Fed'in tarihideki en kötü enflasyon tasviri olduğunu belirtiyor** ve Fed'i varlık alımlarının azaltılması ve faizlerin yükseltilmesi konusunda daha hızlı hareket etmeye davet ediyor. Benzer şekilde, başka bir ünlü isim **Larry Summers da Kasım rakamlarının enflasyonun geçici olmadığını ve kendiliğinden düşmeyeceğini teyit ettiğini söylüyor**. Summers ayrıca Fed'in bir resesyona neden olmadan fiyat artışlarını kontrol edebilme şansının çok azaldığını düşünüyor ve önümüzdeki 24 ay içinde %30 ila %40 arasında bir resesyona olasılığı görüyor.

Sonuçta makro taraftan bakarsak önümüzde enflasyon/büyüme dinamikleri üzerinden kurgulanabilecek 3 makro senaryo var. İlk ve iyimser senaryo, enflasyonun geçici olduğu, önümüzdeki yıl itibarıyla yeniden merkez bankası hedeflerine doğru yakınsayacağı, buna karşılık küresel büyüme temposunun görece güçlü seyrini koruyacağı şeklinde. Biz buna düşük ihtimal olarak bakıyoruz. İkinci senaryo ise yüksek enflasyonun kalıcı olacağı, ancak buna yine görece güçlü bir büyümenin eşlik edeceği. En olumsuz senaryo ise enflasyonun kalıcı olacağı, bununla beraber -başta Fed'in enflasyona karşı harekete geçerek- büyümeyi soğutacağı ve bir yandan da tedarik zincirleri tarafında sorunların devam edeceği, **kötümser, 'stagflasyonist' senaryo**.

Bunların küresel faizler üzerinde ve dolayısıyla bizim gibi ülkeler, özellikle de aşırı borçlu ülkeler üzerinde, çok farklı etkileri olacak.

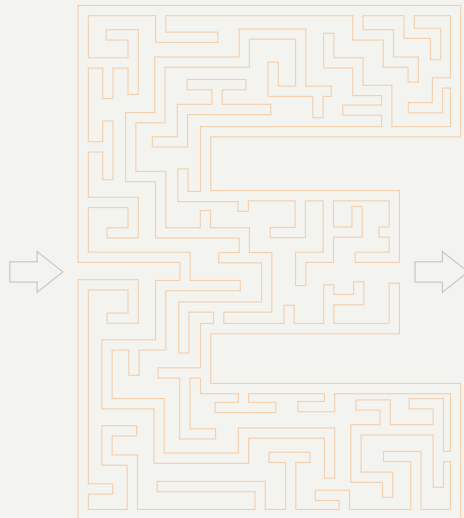
Örneğin enflasyonun beklenenden yüksek seyrettiği senaryolarda ABD'de faizlerin daha da yükselmesi kaçınılmaz olacak, bu da sermaye girişlerini yavaşlatacak, büyümeyi olumsuz etkileyecek, borç sorunlarını daha da ağırlaştıracak.

Peki, Türkiye tarafında durum nasıl görünüyor? İtiraf edelim Türkiye bildik bileli 'yol ayrımındadır' ve biz iktisatçılar duruma bakıp olayın hep sürdürülemez olduğunu yazarız. Ama bu defa sanki gerçekten durum böyle ve 2022 ekstra çalkantılı bir yıl olmaya aday. Neden? Özetle Türkiye şu anda kibar bir ifade ile korkunç riskli bir 'deneye' tabi tutuluyor.

Bu deneyi veya altında yatan 'yeni ekonomi modeli' çok kısaca kuru zayıflatarak ve ucuz paraıyla ekonomiyi 'dönüştürme' cari açığı fazlaya çevirme yaklaşımı olarak tanımlamak mümkün. Ancak deney sorumlu çünkü her şeyden önce bizim gibi ülkelerde verimlilik artışı olmaksızın kuru zayıflatmak fakirleşmek demek. Verimlilik artışlarının yolu ise kurumlardan, teknolojiden, makro istikrardan geçiyor... Ama belki daha da önemlisi, deney ciddi riskler içeriyor. Bunlar arasında dolarizasyonun daha da hızlanması, finansal istikrar sorunları ve piyasa paniklerinin yaşanması; yüksek enflasyonun kalıcılaşması, kur-ücret-fiyat sarmalının oluşması ve sosyal çalkantıların gerçekleşmesi; döviz borçlu şirketler için negatif bilanço etkilerine yol açılması, fiyatlama mekanizmalarının bozulması ve bu şekilde arz/üretim sorunlarının patlak vermesi ile ödemeler dengesi problemlerinin oluşması sıralanabilir.

Konuyu biraz uzattık çünkü Türkiye tarafında 2022 makro senaryoları, özünde bu deneyin ve biraz da buna bağlı olarak siyasetin nasıl evirileceğine bağlı. Burada da karşımıza 3 senaryo çıkıyor: olay kaosa gider; gitmez bir türlü yönetilir, veya her nasıl tanımlayacaksak bunu, 'başarılı' olunur. Bizim kanaatimizce modelin başarılı olması ihtimali sifıra yakın; geriye kaos senaryosuyla bir türlü 'survival' veya düşe-kalka yola devam senaryosu kalıyor. Bu da en iyi senaryoda stagflasyon, en kötü senaryoda da finansal kriz demek. Tabii tüm bunlara bir de seçimlerin erkene alınıp alınmamasıyla ilgili spekülasyon ve belirsizlikleri -- ve sonrasında nasıl bir Türkiye ile karşılaşacağımızı da eklemek gerek.

Özetle 2022 özellikle Türkiye için aşırı oynaklığa hazır olunması ve kemerlerin sıkı sıkıya bağlı tutulması gereken, alışılmışın da ötesinde zorlukta bir yıl olacak gibi duruyor...

Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması (SKD) Türkiye'nin iklim politikasının itici gücü olabilir mi?

Prof. Dr. Emel Parlar Dal // Marmara Üniversitesi

Türkiye'nin Glasgow'da düzenlenen COP26 öncesi Paris anlaşmasını onaylaması bu zamana kadar ikincil bir politika alanı olarak karşımıza çıkan iklim politikasında yeni bir dönem için kapının aralandığını göstermektedir. Öte yandan, geldiğimiz noktada Türkiye'nin henüz bütüncül bir iklim değişikliği politikası benimsediğini söylemek mümkün değil. Böyle olmakla birlikte ülkede son yıllarda iklim ve çevre konularıyla ilgili toplumsal hassasiyetin arttığını ve bunun sonraki yıllarda siyaseten bir karşılığının olacağını tahmin etmek zor değil. 2022 yılı Türkiye'de yeşil siyasetin göreceli olarak daha önem kazanacağı bir yıl olmakla beraber, ülkede ekonominin gidişatının yaratmış olduğu zorluklar ve 2023'ün seçim yılı olacak olması iklim değişikliğinin öncelikli bir mesele olarak değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Genel olarak Avrupa Yeşil Mutabakatına, özel olarak da 2023 yılında seçilen belli başlı karbon yoğun sektörleri kapsayacak şekilde yürürlüğe girecek olan Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizmasına (SKD) adaptasyon başta olmak üzere Türkiye'nin AB'nin yeşil normatif düzeninin bir parçası olma zorunluluğu 2022 yılında Türkiye'nin önünde hem bir fırsat hem de bir sınıma olarak durmaktadır. Türkiye'nin ihracatının yarısına yakını AB ülkelerine yaptığı gerçeği bundan sonraki yıllarda gerek iktidarı gerekse de muhalefeti iklim siyasetiyle daha yakından ilgilenmeye zorlayacağını öngörmek zor değil.

Diğer taraftan, SKD'nin kabul edildiği Temmuz 2021'den bu yana AB'ye karbon yoğun sanayi ürünleri ihracatında ilk sıralarda olan Çin, Rusya, Hindistan, Brezilya gibi ülkelerin bu yeni karbon mekanizmasını açıkça eleştirmekten kaçınmazken, Türkiye'de bu ülkelerdekine benzer bir SKD eleştirisine gerek siyasi liderler, iş çevreleri gerekse de sivil toplum ve kamuoyunda rastlanmadığının altını çizmekte fayda var. Bu durum, esasında iki ayrı tespitle bizi karşı karşıya bırakmaktadır: İlk olarak, Türk kamuoyunun sınırdaki karbon uygulamasının Türkiye'ye etkileri hakkında bilgi eksikliği olduğu ve ülkenin yoğun gündeminde konunun arka sıralarda kaldığı, ikinci olarak ise gerek siyasi karar alıcılar gerekse de iş ve sanayi çevrelerinin ülkede stratejik bir karbon azalım stratejisi izlendiği takdirde Türkiye'nin Avrupa'ya coğrafi yakınlığının ülke için orta ve uzun vadede avantajlar yaratabileceği düşüncesine yakın olmaları.

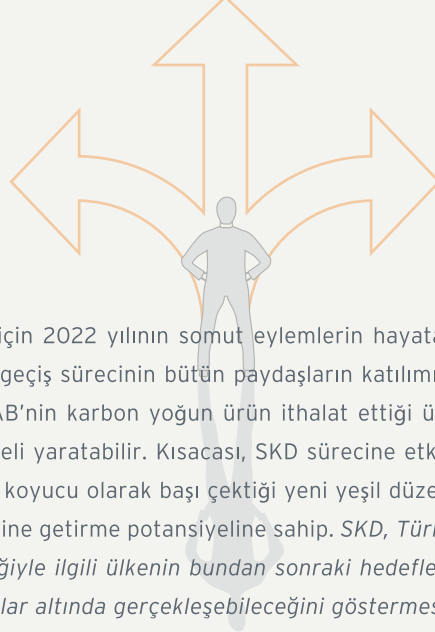
Buradan hareketle, 2022 yılında ve SKD'nin seçilen karbon yoğun sektörlerde yürürlüğe gireceği 2023 yılından itibaren Türkiye'yi nelerin beklediği ve nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine dair elimizdeki az sayıdaki somut yol haritasına bakarak öngörülebilir bulunmak mümkün. Öncelikle, Temmuz 2021'de Ticaret Bakanlığı'nın açıkladığı "2021 Yeşil Mutabakat Eylem Planı" adlı belgeye yakından baktığımızda Türkiye'nin tam anlamıyla "yolun başında" olduğunu görüyoruz. Belgeyi olumlu bir niyet beyanı olarak görmekle birlikte belgede somut hedeflerden daha çok

hedeflere ulaşmak için devletin ilgili kurumlarıyla eş güdümlü bir şekilde eylem planı ya da rapor hazırlanması sürecini başlatacak taahhütlere yer verildiğini söyleyebiliriz. Belgenin bütününe istişarenin, farkındalığın artırılmasının ve bilinçlendirme çalışmalarının gerçekleştirilebilmesi için sivil toplum, özel sektör ve devletin diğer kurum ve kuruluşlarının da katkısıyla seminer ve eğitim programlarının hazırlanmasının önemine işaret edildiğinin altını çizmekte fayda var. Örneğin, Ticaret Bakanlığının eylem planının 2.2. maddesinde “ülkemizde sanayinin yeşil dönüşümünün ve döngüsel ekonominin geliştirilmesi” hedefi için 2022 yılının 2’nci çeyrek döneminde Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı koordinatörlüğünde bir etki analizi yapılarak ve bunu tamamlayacak bir eylem seti önerisi hazırlanması” öngörülmüş.

2022 yılının ihracatının %48’ini AB ile yapan Türkiye için Sınırdaki Karbon uygulamasının Türkiye gibi orta ve üstü gelir grubundaki gelişmekte olan devletler için ciddi bir ekonomik tehdit mi olacağını yoksa dekarbonizasyonu hızlandırıcı olumlu bir etki yaratıp yaratamayacağını çokça tartışılacağı bir yıl olacağı kesin. 2021 yılında kabul edilen ve 1 Ocak 2023 tarihi itibarıyla 3 yıllık mali yükümlülük getirmeyen bir geçiş dönemi ile başlatılması önerilen SKD AB’nin ithalatında büyük paya sahip ve özellikle de AB ülkelerine karbon yoğun ürün ihraç eden ülkelerin başta ticaret olmak üzere, sanayi-teknoloji, iklim ve politik ekonomi politikalarını yakından ilgilendiren hayati bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki, Türkiye’nin iklim elçisi Mehmet Emin Birpınar’ın belirttiği üzere Avrupa Birliği’nin (AB) planladığı karbon vergisinin Türkiye’nin Paris İklim Anlaşması’nı onaylamasında itici bir rol oynadı.

Ticaret Bakanlığı’nın Temmuz 2021’de yayınladığı Yeşil Mutabakat eylem planının 2.1. maddesinin altında SKD mekanizmasının tasarımı, sektörel kapsamı ile uygulama usul ve esasları açıklanmıştır. Planda da belirtildiği üzere burada öncelikli amaç, bu yeni mekanizmanın Türkiye’nin AB ile olan ticaretinde bir engele dönüşmemesinin sağlanması. Bunun için 2023-2026 döneminde seçilen 5 sektörde (demir-çelik, çimento, alüminyum, elektrik ve gübre) SKD mekanizması AB Emisyon Ticaret Sistemiyle (ETS) uyumlu bir şekilde kurgulanmaktadır. Öte yandan, Ticaret Bakanlığı SKD’nin yayınlandığı Temmuz 2021’den itibaren dünyada çokça tartışılan her hangi bir üçüncü ülkenin AB’nin ETS’sine tamamen entegre olması veya herhangi bir üçüncü ülke ile AB arasında emisyon ticaret sistemlerini birbirine uydurulması için anlaşma imzalanması durumunda söz konusu üçüncü ülkenin SKD’den muaf tutulma olasılığının olup olmayacağını da takip etmeyi ve yine AB’nin karbon fiyatlandırma mekanizmasıyla üçüncü ülkelerin ETS’sini bağdaştırmak amacıyla söz konusu ülkelerle yapacağı olası anlaşmaları da yakından izlemeyi taahhüt etmektedir. Yine, 2.1. altında Ticaret Bakanlığı bu SKD’ye geçiş sürecinde Türkiye’nin Gümrük Birliği, Türkiye-AKÇT STA’sı ve 1/98 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı gibi ikili ve uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan haklarının korunması için mücadele edileceğinin de altını çizmektedir. Kısacası, Ticaret Bakanlığı eylem planı özellikle Gümrük Birliği uygulamalarıyla SKD adaptasyonunu ayrı olarak değerlendirilmeyeceğine ve SKD’nin Türkiye-AB ticaretine negatif etkilerinin ortadan kaldırılması için çalışılacağına işaret etmektedir. Eylem planında SKD sürecinde atılacak diğer bir önemli adım olarak ise hızlı bir şekilde dünyadaki mevcut örneklerin taranarak Türkiye’ye en uygun ulusal karbon fiyatlandırma sisteminin ivedilikle hayata geçirilmesinden bahsedilmektedir.

Bu süreçte AB ile eşgüdüm içerisinde ortak bir metodolojiye dayanan belgelendirme/standartlar ve raporlama sisteminin hayata geçirilerek imalat sanayinin önündeki bürokratik ve mali engellerin kaldırılması ve sera gazı emisyonlarının izlenmesinin geliştirilmesi hedefinin altı çizilmektedir.

SKD'ye adaptasyon için 2022 yılının somut eylemlerin hayata geçirilmesi gereken kritik bir yıl olduğu açık. SKD'ye geçiş sürecinin bütün paydaşların katılımıyla başarılı bir şekilde yönetilmesi özellikle Türkiye'yi AB'nin karbon yoğun ürün ithalat ettiği ülkeler arasında lojistik açıdan öne çıkarabilme potansiyeli yaratabilir. Kısacası, SKD sürecine etkili bir uyum Türkiye'yi kurulmakta olan ve AB'nin norm koyucu olarak başı çektiği yeni yeşil düzenin ya merkezinde ya da kıyısında marjinal bir aktör haline getirme potansiyeline sahip. *SKD, Türkiye'nin önündeki "en yakın hedef" olarak iklim değişikliğiyle ilgili ülkenin bundan sonraki hedeflerinin gerçekleşip gerçekleşemeyeceği ya da hangi şartlar altında gerçekleşebileceğini göstermesi açısından da belirleyici olacaktır. SKD'nin uygulamaya konulması için niyet beyanı ve raporlar dışında atılacak somut adımlar ulusal emisyon ticaret mekanizmasının kurulması ve ülke iklim planının kabulü 2022 yılında Türkiye'nin atması gereken önemli ve acil adımlar olarak karşımızda durmaktadır.*

Türkiye'nin 2053 için net sıfır karbon emisyon hedefini koyması ve Paris Anlaşması doğrultusunda BM'ye ülke iklim eylem planının parçası olarak güncel bir Ulusal Katkı Beyanı sunması gerekliliği de dikkate alındığında 2022 ve 2023 yıllarının Türkiye'nin yeni yüzyılda küresel politika alanında kendini yeniden konumlandırabilmek ve AB ile ilişkilerini Yeşil Mutabakatın yaratmış olduğu fırsatlar çerçevesinde yeniden inşa etmek için önemli bir dönüm noktası olduğunu söylemek yanlış olmaz. Türkiye'nin düşük TL, düşük emek gücü ve maliyete dayanan yeni ekonomik modelinin AB'nin altyapıdan ulaşıma birçok alanı kapsayan bütüncül yeşil dönüşüm modeliyle uyum sağladığını söylemek mümkün değil. 2023'ten itibaren sadece alüminyum, demir-çelik, elektrik, gübre ve çimento gibi karbon yoğun sektörlerde, 2026 itibarıyla de tüm sektörlerde uygulanmaya konulması beklenen SKD'nin Türk ekonomisi için tehdit haline gelmemesi, Türkiye'nin tümüyle üretim zinciri ve yapısını değiştirmesi ve enerji/karbon yoğun sektörlerden daha ziyade karbon düşük ve katma değeri yüksek sektörlerde üretimini artırmasına bağlı. Devletin bu süreçte özel sektörün üzerinde oluşacak olan ekstra maliyetleri karşılamada nasıl bir rol oynayacağı ve buna ek olarak imalat sanayinin yeşil dönüşümünün gereği olarak tümüyle kendini nasıl yenileyeceği esasen Türkiye'nin SKD sürecine uyumunda başarılı olup olamayacağına bağlı. Öte yandan, AB'nin küresel tedarik zincirlerinin yeşil dönüşümünü sadece karbon ayak izi değil emek ayak izini de dikkate alan bir anlayışla gerçekleştirmesini beklediğinin altını çizmekte fayda var.

Ucuz emeğin insan haklarıyla uyumlu olmadığı tedarik zincirlerinin bu yeni yeşil yüzyılda oyunun dışında kalacağı gerçeği de Türkiye'nin önünde bir gerçeklik olarak duruyor.

Sonuç olarak, ucuz emeğe dayanan bir büyüme ve ekonomik modelin önümüzdeki süreçte Türk sanayisi ve ihracatçısı için avantaj yaratmaktan ziyade AB ülkelerinde yeni kabul edilen Tedarik Zinciri Kanunları'nın bir sonucu olarak zorlaştırıcı bir etki yaratacağını öngörmek mümkün. Karbon ve emek ayak izinin uyumunu yakalayan, sanayi ve ticaret politikalarıyla uyumlu ve kendi sektörel gerçekliğiyle bağdaşan yeni bir kalkınma modeli ancak Türkiye'yi yeşil dönüşümün dışında bırakmayacaktır. Bu nedenle ki, SKD adaptasyon süreci ve iklim eylem planı Türkiye'nin yeşil dönüşümünün ilk adımı olarak 2022 yılında çokça tartışılarak öncelikli bir mesele olarak gündemde kalmayı hak etmektedir.

2022'de Göç Sarmalında Türkiye ve Avrupa Birliği

Prof. Dr. Sinem Akgül-Açıkmeşe // Kadir Has Üniversitesi ve EDAM

"Mülteci", "sığınmacı", "uluslararası koruma verilen", "geçici koruma verilen", "düzensiz göçmen" ya da her nasıl tanımlarsak tanımlayalım, daha iyi yaşam arayışı veya ülkelerindeki savaş şartları ya da baskı rejimlerinden kaçmış milyonlarca insan Türkiye'de hayatlarına devam ediyor. **Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği** verilerine göre, Türkiye'de Ekim 2021 itibarıyla 3,7 milyonu geçici koruma altındaki Suriyeliler olmak üzere, 4 milyon mülteci ve sığınmacı mevcudu bulunuyor ve bu rakamlar nedeniyle Türkiye dünyada en çok mülteciye ev sahipliği yapan ülke olarak anılıyor. Buna ek olarak, 2021'de Taliban rejiminin Afganistan'da yönetimi ele geçirmesinin ardından, özellikle İran üzerinden gelen düzensiz göç dalgasının 2022'de hem devamı bekleniyor hem de Afgan göçmenlerin varlığı ülke içinde daha fazla huzursuzluk yaratıyor.

Türkiye'ye 2022'de Suriye'den kapsamlı göç dalgaları beklenmiyor. Çatışmanın dinamikleri, güç dengeleri ve Suriye'nin kuzeybatısındaki Türk askerlerinin varlığı nedeniyle, özellikle İdlip'te status quo'nun korunacağı yaygın olarak **düşünüyor**. Dolayısıyla, bölgedeki Türkiye-Rusya göreceli ve tartışmalı işbirliği çatırdamadıkça, Suriye merkezi hükümetinin bu bölgeye müdahalesi ve yan etki olarak yeni göç dalgalarının oluşması beklenen senaryolar arasında yer almıyor. Suriyeli göçmenlerin sayılarının artması beklenmese de geçici koruma altındaki Suriyelilerin sosyo-ekonomik durumları ve toplumsal uyumları meselesi 2022'de de Türkiye'nin iç politika gündemini meşgul edecek.

Türkiye, Suriye'deki iç savaştan kaçanlara kapılarını gönüllü olarak açtığı anda, aslında herhangi bir nedenle göç etmek isteyen herkese umut kapısı olmuştu. Her ne kadar Afganlar için Türkiye daha öncelerden transit ve hedef ülke olsa da, Suriye iç savaşının ardından daha da belirginleşen açık kapı politikası neticesinde, Taliban rejiminin 2021'de Afganistan'ı tamamen kontrol altına almasının ardından, rejimin baskıcı ve insan onuruna aykırı yönetim düzeninden kaçanların rotasında Türkiye bulunuyor. 2021'in yaz aylarında başlayan göç dalgasının ülkedeki baskının artmasıyla ve ekonomik nedenlerle 2022'de devam edeceği çok açık görülüyor. **Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından hazırlanan bir rapor** uyarınca, Afganistan 2022 ortasına kadar %13 oranında ekonomik kayıp yaşayacak ve Gayri Safi Milli Hasıla'daki beklenen bu düşüş ülkeyi resmi olarak evrensel yoksulluk seviyelerine (yaklaşık %97) taşıyacak. Bu verilerin doğal bir sonucu olarak da ülkeden dışarıya göç hareketlerinin daha fazla tetikleneceği düşünülüyor. Böyle olası bir senaryoda, Afganistan'dan İran'a ve oradan da Türkiye sınırına gelecek Afgan göçmenlerin, Türkiye'nin İran sınırını yeterli seviyede kontrol altında tutamaması nedeniyle büyük ölçüde kayıt altına alınamayacakları ve düzensiz göçmen sorunu yaratmaya devam edecekleri bekleniyor.

Türkiye’de başta Suriyeli ve Afganlar olmak üzere, uluslararası koruma altında yaşayanların en büyük arzusu Avrupa’ya ulaşmak iken, AB ise yıllardır Türkiye kaynaklı düzensiz göçü engellemek ve yeniden yerleşme oranlarını düşük tutmayı önceliklendiriyor. Peki AB Türkiye’den, Türkiye de AB’den 2022’de göçmen politikaları bakımından ne bekliyor?

Bu soruya yanıt bulabilmek için kısaca Mart 2016’da imzalanan Türkiye-AB Göç Mutabakatını hatırlamakta fayda var. Avrupa Komisyonu’nun aday ülkelerin üyelik yolundaki gelişim ivmelerini değerlendirmek için her yıl yayınladığı raporlar kapsamındaki [Türkiye’nin 2021 analizinde](#), mutabakatın “göç işbirliğini yöneten ana çerçeve” olduğu belirtilmişti. Bu mutabakat sayesinde, AB’ye Türkiye kaynaklı düzensiz göç neredeyse durduruldu ([AB 2020 raporuna göre %94 azalma](#)), Ege Denizi’ndeki insani felaketler sona erdi, [Göç İdaresi Başkanlığı’nın verilerine göre](#), her ne kadar taahhüt edilenden az olsa da “1’e 1” formülü çerçevesinde, Aralık 2021 itibarıyla 30.967 Suriye vatandaşı AB ülkelerine yerleştirildi.

Oysa bu mutabakat Şubat 2020’de kadük hale gelmişti. Türkiye İdip’te yaşanan gelişmelerin ardından sınır kapılarını açacağını duyurmuş, göçmenler sınır bölgelerine akın etmiş, Yunanistan Türkiye sınırlarına asker yığarak karşılık vermişti. AB’nin bu krizi bir sınır güvenliği meselesi olarak değerlendirmesi, Yunanistan’la dayanışma ile içinde hareket edeceğini ilan etmesi ve trajediye gözlerini kapamasıyla birlikte Türkiye 2016 mutabakatını rafa kaldırmış, Yunanistan’dan geri kabulü durdurmuştu.

Bu arka plan ışığında, bir yandan Avrupa tarafının 2016 mutabakatının ana çerçeve olduğuna dair ısrarı, diğer taraftan da Türkiye’nin mutabakatı uygulamama kararlığı çelişkinin 2022’ye miras kaldığı açık. 2022’nin, Türkiye’deki karar vericilerin mutabakatın mevcut şartlara uyarlanması ve iyileştirilmesi gerekliliğine dair söylemlerini ve haklı iddialarını AB’deki muhataplarına iletmeye devam edeceği bir yıl olacağı tahmin edilebilir. Türkiye’nin, Avrupalıların ellerini taşın altına koyarak daha fazla göçmen kabul etmelerini ve Türkiye’deki göçmenlerin koşullarının iyileştirilmesi için daha fazla maddi destek sağlamaları konusundaki politikasından taviz vermeyeceği beklenmelidir.

[Göç İdaresi Başkanlığı’nın 2 Aralık 2021 tarihli verilerine göre](#), Türkiye’de geçici koruma altında 3.736.760 Suriyeli göçmen bulunurken, Avrupa’nın Türkiye’den sadece 30.697 Suriyeli göçmeni yeniden yerleştirme kapsamında kabul etmesi, sadece mülteci meselesinin çözümsüzlüğünü değil, Avrupalıların göçmen karşıtlığı uğruna insanlıktan ne kadar uzaklaştıklarını da gösteriyor. Dolayısıyla, Türkiye’nin AB ülkelerini yük paylaşımı yönünde ikna edici politikalar izlemesi gerekiyor. AB tarafında ise Türkiye kaynaklı kontrolsüz insani geçişlerin durdurulması beklentisinin 2022’de de her fırsatta dile getirileceği akılda tutulmalıdır.

Hali hazırda Türkiye’ye mülteciler için yapılan mali yardımların artırılmasına yönelik olarak çabaların sürdürülmesi ve 2022’de AB’nin bu açıdan da yükü paylaşması önemli. Avrupa Birliği Türkiye’deki Mülteciler için Mali Yardım Programı (FRIT) kapsamında 6 milyar Avro fon tahsis edeceği hususuna 2016 mutabakatında yer vermişti. İnsani yardım, eğitim, göç yönetimi, sağlık, altyapı ve sosyo-ekonomik destek amaçlı tahsis edilen bu tutarın 4,3 milyar Avro’su (31 Ekim 2021

itibarıyla) ilgili projelerde kullandırıldı, geri kalanı ise 2025'e kadar bitmesi planlanan projelerde **kullandırılacak**. Buna ek olarak, AB özellikle pandemi koşullarının da yarattığı etkinin bertaraf edilmesi için insani yardım hedefiyle 535 milyon Avro'yu 2020'de Türkiye'ye **tahsis etmişti**.

Türkiye'deki geçici koruma altındaki Suriyelilerin sayısının içerideki doğum oranlarıyla ve Afgan göçmenlerin de Taliban rejimi baskılarından kaçarak Türkiye'ye sığınmasının ardından her geçen gün artması nedeniyle, Türkiye'nin göç yönetimi için daha fazla maddi desteğe ihtiyacı olduğu aşikâr. Göçmen politikasının etkililiği açısından ve özellikle pandemi koşulları dikkate alındığında, Türkiye'nin 2022'de daha fazla maddi destek arayışında olması ve AB'yi bu yönde ikna etmesi gerekiyor.

Sonuç olarak, 2022'de başta Suriyeliler ve Afganlar olmak üzere göçmenlerin varlığı ve ülkede yaşama koşulları ile göçmenler özelinde Avrupa'yla ilişkilerin Türkiye gündemini önemli ölçüde meşgul edeceği beklentisini tekrarlayabiliriz. Her ne kadar göçmen karşıtları tarafından zaman zaman dile getirilse de yeni hayatlar kurmaya çalışan bu insanların ülkelerindeki çatışma ya da baskı ortamına dönüşleri mümkün değil. Dolayısıyla, Türkiye'nin yapması gerekenler arasında, düzensiz yasadışı göçün önlenmesi amacıyla özellikle İran sınırında sınır güvenliği tedbirlerini artırarak kontrollü göçmen kabul etmesi ve uluslararası koruma altındakilerin yaşam ve çalışma koşullarını AB'nin de desteğiyle iyileştirmesi bulunuyor. Unutmamalım ki, göçmenlere karşı duvarlarımızı ne kadar yükseltsek de göç hareketleri 2022'de de devam edecek ve göçmenlerin daha iyi yaşama koşullarına kavuşturulması ana meselelerimizden birisi olacak.

Türkiye – ABD İlişkileri: Mevcudu Korumak

Aslı Aydıntaşbaş

Bir zamanlar Ankara ve Washington arasındaki ikili ilişki, Türk dış politikasının en önemli kalemlerinden biriydi. Komplo teorilerinden tutun da gazetelerdeki köşe yazılarına kadar, bu ilişkinin sıcaklığı ya da soğukluğunun, Türkiye'yi ve buradaki gelişmeleri etkilediğine ya da şekillendirildiğine inanılırdı.

Oysa son yıllarda bu meseleyi daha az konuşur, daha az duyar, daha az okur olduk. Ankara-Washington hattında daha az üst düzey ikili ziyaret, daha seyrek temas, daha az vurgu var. Peki neden?

Aynı anda birkaç dinamik söz konusu. Kuşkusuz ABD hala son derece önemli bir küresel güç ve bir NATO müttefiki olarak Ankara için en önemli dış politika başlıklarından biri. Ancak son yıllarda dış politikada stratejik otonomi geliştirme arzusunda olan Ankara, çoğu zaman ABD ve diğer geleneksel müttefikleriyle senkronize davranmak yerine bağımsız hareket ediyor. ABD'nin Türk dış politikasındaki birincil önceliği, Rusya ve farklı bölgesel aktörlere yönelik politikalarıyla çeşitlendirilmiş gözüküyor. Doğu Akdeniz'den Kafkaslar'a kadar sınırlarının ötesinde askerî harekât alanını geliştiren, bunu da artan bir özgüvenle tek başına yapmayı seçen bir Ankara var.

Geçmiş dönemle kıyasladığımızda ikili ilişkilerde birinci fark bu.

Benzer bir stratejik mesafelenme Washington'da da göze çarpıyor. Son yıllarda ABD'nin da kendi stratejik öncelikler sıralaması ve bu coğrafyaya yönelik politikalarında daha az Türkiye-merkezli düşünmeye başladığını görüyoruz. Bu şaşırtıcı değil ve Biden yönetimiyle başlayan bir süreç de değil. Bir zamanlar Türkiye, her anlamda Washington'un Orta Doğu, Balkanlar, hatta zaman zaman NATO ve Doğu Avrupa'ya yönelik politikalarında kilit ülke konumundaydı. Türkiye'nin AB süreci, bu anlamda üçlü bir hikâye olarak düşünülmüş ve gelişmişti. ABD, Orta Doğu'da her adımında Türkiye'yle senkronize hareket etmek isterdi.

Ancak 2016'dan bu yana yaşanan ikili sorunlar, Washington'un stratejik hedeflerinin Çin ve Asya'ya yoğunlaşması, Türkiye'de mevcut hükümete ve liderliğe yönelik "Batı'dan koptu" algısının dış politika elitleri arasında yerleşmiş olması gibi farklı nedenlerden dolayı, Türkiye ve ABD arasındaki ilişki artık daha mesafeli. Ne kurumsal ne de düşünsel planda son 20-30 yıldır alıştığımız "sıkı fıkı" Türk-ABD ilişkisi yok. Yerini daha kuşkucu, daha mesafeli, daha 'a la carte' bir ortaklık aldı.

Biden yönetimi iktidara geldiğinde durum buydu, Biden hükümeti bu süreci daha da perçinledi.

Yanlış anlaşılmasın; tabii ki Türkiye önemli bir ülke ve Türkiye ve ABD arasında hala iki ülke için de anlam taşıyan bir müttefiklik ilişkisi var. Ancak bu ilişkinin taşıyıcı kolonları eskisi kadar güçlü değil.

Bu anlamda 2022 için öngörüm, aynı 2021 gibi daha 'mesafeli' bir birliktelik.

Ayrıca unutulmasın; iki ülkede de bu ilişkiyi derinleştirmek ve ikili sorun başlıklarını bir bir elemek için ciddi bir irade yok. Sorunlu alanlar, derin dondurucuda. Ne Halkbank ya da Suriye'de SDG'ye destek gibi Türkiye'nin şikayetçi olduğu konularda bir adım, ne de insan haklarında ilerleme ya da S-400'ler gibi ABD tarafının dert edindiği konularda ciddi bir hamle bekleniyor. Biden yönetimi, Türkiye'yle ilişkilerini korumak istiyor ama şu an için derinleştirmeye yönelik bir niyeti yok. 2022, "idare etme" yılı olacaktır.

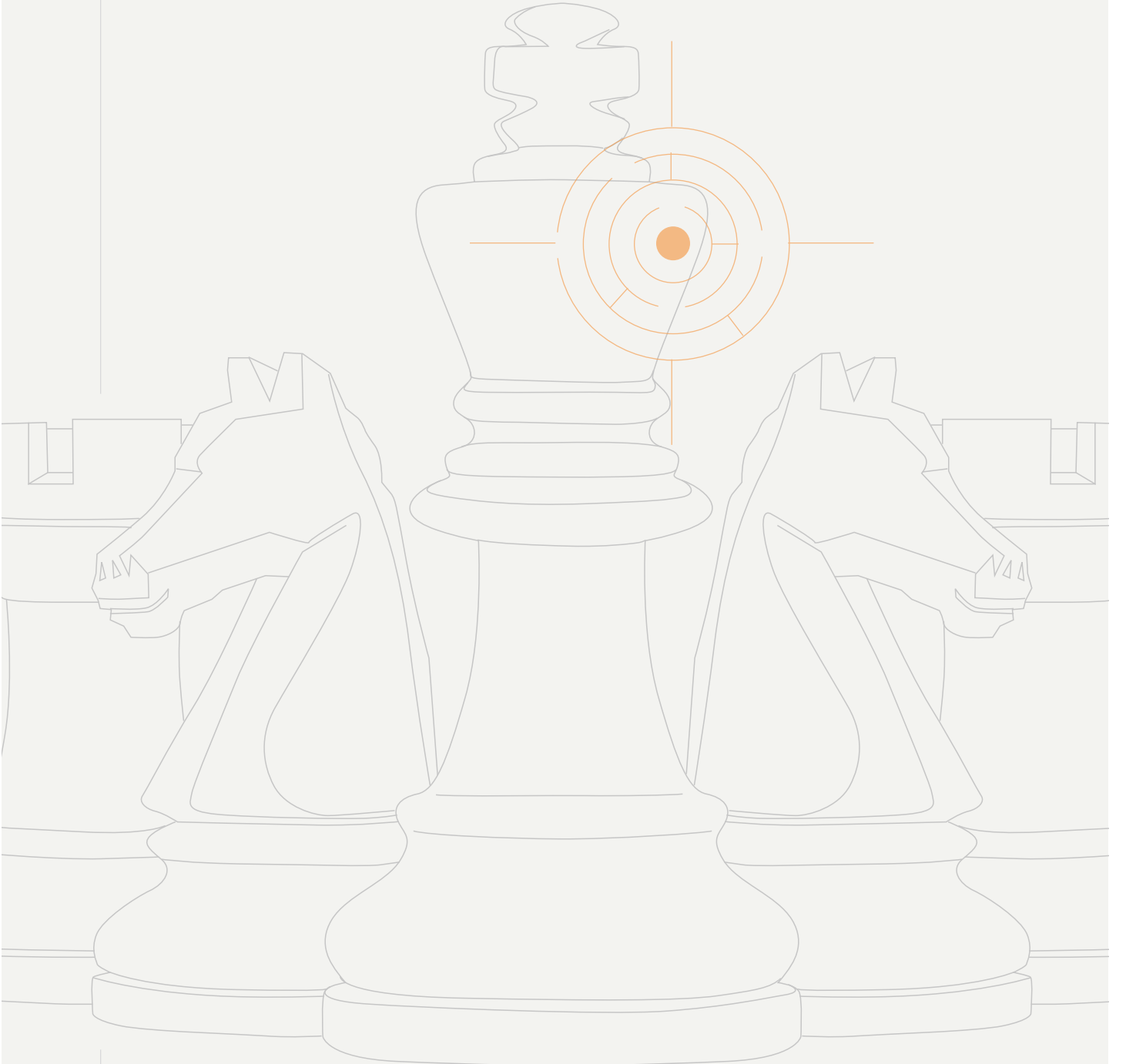
Oyunun adı, mevcudu korumak. İki taraf için de öncelik, en azından varolan ilişkiyi koruyabilmek. Bu anlamda Türkiye'nin F16 modernizasyon ve yeni alım talebi gibi konularda Ankara'yı memnun edecek gelişmeler olabilir. Ancak bu, yeni bir sayfa ya da sorunsuz bir ilişki değil, iki ülkenin de birbirini idare etmek için geliştirdiği bir ara formülden öteye geçmeyecektir.

Tabii burada ikili dinamiğin ötesinde 'kolaylaştırıcı' faktörler de Ankara-Washington hattında bir ivme yaratabilir. Örneğin 2022'de Ukrayna'ya yönelik olası bir Rus müdahalesi, ister istemez ABD ve Türkiye arasındaki teması sıklaştıracak, Ankara'nın "NATO müttefiki" statüsünü yeniden parlatacaktır. Türkiye'nin bu bağlamda Ukrayna'ya insansız hava aracı satmaya devam etmesi, Batı için değerli bir ortak statüsünü korumasına imkan verecektir. Ankara'nın bu gerilimde tarafsız kalma ihtimali yüksek olsa da Rusya ve Batı arasında bir denge oyunu oynarken hüner sergilemesi, stratejik rolünü korumasına imkan verecektir.

Ukrayna krizi atlatılırsa, insan hakları ve demokrasi meselesi ikili ilişkilerde bir sorun başlığı olmaya devam edecektir. Ankara bu yönde anlamlı bir adım atmaya istekli gözüküyor. Ancak dünya kamuoyu konuyla ilgili olmaya devam ediyor. HDP'nin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması ya da seçime giden süreçte siyasi örgütlenme ya da ifade özgürlüğünü daraltan hamleler, Türkiye'de mevcut hükümetin dünya kamuoyunda bir kez daha "otoriter rejim" olarak algılanmasına neden olacaktır. Bu da ister istemez Batı'da siyaset elitleri ve karar vericilerin bakışını etkileyecek, Türkiye, yakın stratejik müttefik değil, farklı konu başlıklarında "a la carte" bir sistemle ortaklık yapılan ya da yapılmayan bir bölgesel güç olarak algılanacaktır.

Üçüncü olarak 2022'de en önemli başlık, Suriye konusunda Rusya ve ABD arasında olası bir yakınlaşma ve Türkiye'nin ne ölçüde bu resmin içinde olacağıdır. Ukrayna krizi atlatılırsa, halihazırda sadece insani yardım konusunda ortaklaşan ABD ve Rusya arasında, Suriye'nin geleceği ve siyasi çözüm konusunda yeni bir diyalog süreci başlayabilir. Ankara bu sürecin içinde olmak, masada kalmak isteyecektir. Bu da farklı açılardan Türk dış politikası için çetrefil bir konudur.

2023 seçim yılı olduğu için, Türkiye'nin enerjisi asli olarak iç politikaya akacaktır. Bu anlamda Batılı ülkeler, değişim olasılığını da hesaba katarak, 'bekle-gör' pozisyonunu alacaktır. Bu yüzden de '2022'de Türk-ABD ilişkilerinde ne bekleniyor?' sorusunun cevabı, aslında "2021'e bakınız" olmalı. İki taraf için de mesafe, idare ve bekleme...

Türkiye-ABD askeri ilişkileri kapsamında 2022 yılında neler olabilir?

Nihat Kökmen // (E) Hv.Korgeneral

Türkiye-ABD askeri ilişkilerini 1950'li yıllarda Kore'ye asker gönderilmesi, arkasından NATO üyeliği ve Marshall yardımları ile başlayıp bugünlere kadar gelen bir süreç olarak ifade edebiliriz. Tabii ki bu ilişkiler her zaman tek düze ve sorunsuz olarak yaşanmamış, gerilimlerin arttığı tansiyonun yükseldiği köprülerin atılıp ambargo (1974 Kıbrıs Barış Harekâtı) hatta yaptırımların uygulanma aşamasına geçildiği dönemler de görülmüştür. Fakat; stratejik ortaklık, dostluk veya müttefiklik adı altında tanımlamalar dönem dönem değişiklik göstermiştir. Geline son aşamada ilişkilere bir isimlendirme yapmak zor görülmesine rağmen, Türkiye'nin Rusya'dan S-400 hava savunma sistemi tedariki sonrası uygulanmaya başlanan ABD'nin, Hasımlarına Yaptırımlar Yoluyla Karşılık Verme Yasası (CAATSA) yaptırımlarının içinde gizlenmiş ifade bize bir fikir vermektedir.

2021 yılına uzanan süreçte ABD başkanları, kendi dönemlerinde tabiatıyla iki ülke askeri ilişkilerine, temelde kendi ülke menfaatlerini önceleyerek, amaçları doğrultusunda yaklaşmışlardır. Özellikle ülkemizin jeostratejik konumu, enerji kaynaklarının bulunduğu bölgeye yakınlığı, İsrail'in güvenliği gibi başlıca konular ABD-Türkiye yakınlaşması ve bölgedeki güvenlik politikalarının uygulanabilmesi için silahlı kuvvetlerinin işbirliğini öne çıkarmıştır. Başlangıçta belirtildiği üzere ilişkiler hep olumlu yönde ilerlememiş, bölgede önemli sorun alanlarında farklı yaklaşım ve stratejiler iki dost ve müttefik ülkeyi zamanla karşı karşıya da getirmiştir. 2022 yılında muhtemeldir ki bu durum sorunlar bazında düşünüldüğünde; askeri ilişkilerin çerçevesini, S-400, F-35, CAATSA yaptırımları, Doğu Akdeniz, Yunanistan'da intikal edilen üsler, PYD/YPG(PKK) terör örgütü, Irak, Karadeniz, S-400 NATO bağlantısı, F-16 V ve Modernizasyon kiti tedariki konuları belirleyecektir.

S-400 konusu D. Trump zamanında başlayıp, iki devlet başkanının kişisel ilişkileri kapsamında belirli bir süre sorunsuz olarak yürütülmüştür. Ancak yeni ABD Başkanı Joe Biden'ın Ocak 2021'de göreve başladığı andan itibaren kişisel ilişkilerden ziyade, kurumsal iletişim dönemine dönülmesiyle sorun tüm yönleriyle ortaya konulmuş ve devamında CAATSA yaptırımları onaylanarak yürürlüğe girmiştir. S-400 konusunda 2022 yılında ülkemizdeki mevcut yönetim tarafından geri adım atılmayacağı, ancak sistemlerin testlerinin yerinde yapılıp sahaya çıkartılmayacağı, fakat sistemin üçüncü bir ülkeye satış veya transferi hususunun pazarlık kozu olarak elde tutulacağı bir hal tarzı olarak karşımıza çıkabilme ihtimali de bulunmaktadır.

F-35 konsorsiyumundan haksız olarak dışlanmamız, Türk Hava Kuvvetleri'nin 2030'lu yıllara bakış projeksiyonunda, F-16'larla birlikte kuvvet yapısını oluşturacak beşinci nesil bir uçaktan mahrum kalınmasının yanında, doldurulması güç bir boşluk meydana getirmiştir. Tabiatıyla bu sistemler

uzun vadede angaje olunup tedarik edilen silah sistemleri olması nedeniyle, kısa sürede benzerlerinin tedarik edilmesi pek olası değildir. Bu konu, üst düzeyde varılan mutabakat çerçevesinde 2022 yılında ülke menfaatleri doğrultusunda öncelikle tekrar projeye dönüş veya bugüne kadar ödenmiş olan kaynağın geri alınması yönünde müzakere edilecektir.

İkinci S-400 sisteminin gelmesiyle CAATSA yaptırımlarının genişletilmesi söz konusu olsa da, ABD, Türkiye'nin NATO içindeki güçlü konumunu dikkate alarak ilişkilerin sadece bu konu nedeniyle bozulmasına yol açacak politikalardan kaçınacaktır. 2022 yılında bu yaptırımlar sebebi ile Türk Silahlı Kuvvetleri ve savunma sanayi şirketlerinin olumsuz yönde etkileneceği mutlak görülmektedir. Özellikle ABD menşeli sistem, uçak, helikopter, mühimmat gibi konularda milli ve yerli olanların dışında yedek parça sıkıntıları da ortaya çıkabilecektir.

ABD ile yaşanan politik sorunlar sebebiyle "Düşmanımın düşmanı dostumdur" ilkesi ile bağlantılı olarak, ABD tarafından Doğu Akdeniz'deki stratejik enerji ve güvenlik çıkarlarını korumak gerekçesi ile 1987 yılından beri GKRY'ye uygulanan ambargonun kaldırılması ve 2022 yılında ABD tarafından GKRY'ye yapılacak muhtemel silah-teçhizat malzeme yardımlarının önünün açılması, adadaki dengelerin KKTC aleyhine bozulmasına yol açabilecektir. Bu konuda hem siyasi hem de askeri açıdan tartışmalar sıcak gündem olacak, tabii olarak GKRY'nin AB üyesi olması sebebiyle ABD'nin yanında bazı Avrupa ülkeleri de etkin bir şekilde sahada konuyu menfaatleri doğrultusunda istismar edebileceklerdir.

NATO tatbikatı kapsamında, ABD tarafından yapılan intikallerin, Yunanistan merkez alınarak yapılması ve konuş yapılan bölge ile üslerin gelecekte kalıcı olabilme ihtimali, bölgede istikrarsızlığa neden olabilecektir. Ancak, söz konusu konuşlanmanın hangilerinin kalıcı hangilerinin geçici olacağı 2022 yılında tatbikat sonunda netleşecektir. Konuya ilişkin asıl önemli husus ise; ABD'nin Yunanistan'a yapmış olduğu intikallerin bazılarını uluslararası anlaşmalarla silahsızlandırılmış adalara yapma ihtimalidir. ABD böyle bir tutum içinde olursa, Ege'de Yunanistan ile yaşadığımız sorunlar farklı bir boyutta karşımıza çıkmaya başlayacaktır.

Suriye'de başlayan savaş hemen hemen on bir (11) yılını doldurmak üzeredir. Bölgede büyük ülkelerin vekalet savaşları yoğun olarak devam etmekte ve merkezi hükümet dar bir alanı dahi kontrol etmekte zorlanmaktadır. ABD Suriye'nin doğusunda bu kapsamda DAEŞ ile mücadelenin en önemli aktörü olarak niteleyip desteklediği PYD/YPG terör örgütünü, 2022 yılında da desteklemeye devam edecek gibi görünmektedir. ABD yönetimi, Türkiye'nin burada bir terör devletinin kurulmasının kırmızı çizgisi olduğunu ve defalarca dile getirdiğini çok iyi bilmesine rağmen, açık kaynaklarda yer alan haberlerde, terör örgütüne yapılan silah-teçhizat yardımları hemen hemen her gün yer almaktadır. Ayrıca, ABD desteği ile Kerkük'e yönelik bir girişim ilave gerilimlere sebep olabilecektir. Eğer ki, ABD-Türkiye ilişkileri beklenenden daha fazla gerilir ve köprülerin atılması noktasına gelirse (ki bu mümkün görünmüyor) iki ülke silahlı kuvvetlerinin 2022 yılında da bölgede karşı karşıya gelmesi muhtemeldir.

Ukrayna'da yaşanan kriz, Karadeniz bölgesinin aniden ısınmasına sebep olmuş, hem NATO hem de başta ABD olmak üzere Batının güçlü devletleri Montrö konusunu sıkça gündeme getirmesine sebep olmuştur. Montrö, aslına bakılırsa Karadeniz'in kilidi konumundadır ve 2022 yılında da krizin durumuna bağlı olarak konuşulmaya devam edecektir. Her ne kadar ABD, Çin'i dengelemek için gücünün çoğunu Pasifik bölgesine kaydırsa da boğazlardan geçiş kurallarını belirleyen Montrö'nün esnetilmesi veya aşındırılması için çeşitli alanlarda Türkiye'ye baskı uygulamaya hatta NATO ülkelerini ve AB'yi de yanına alarak Karadeniz'de güçlü varlık gösterme yönünde inisiyatif almak isteyebilecektir. Hatta söylentileri dolaşan ABD liderliğinde Karadeniz'de bir deniz gücü oluşturulması Türkiye'nin bölgesel sahiplik ilkesi ile örtüşmeyecektir.

S-400 silah sisteminin Türkiye topraklarına getirildiği Temmuz 2019 tarihinden itibaren ABD algı yaratarak, tüm NATO ülkeleri nezdinde taraftar toplamaya çalışmıştır. Konu ABD'nin bütün çabalarına rağmen NATO'da gerek sivil gerekse askeri kanatta resmi gündem maddesi olarak yer almamıştır. Yalnız üst düzey ikili görüşmelerde gündeme getirilerek tartışılmış, bunların sonucu olarak da her seferinde NATO Genel Sekreteri tarafından yapılan resmi açıklamalarda "bu bir üye ülkenin kendi özgür kararıdır, istediği silahı teçhizatı tedarik edebilir" vurgusu yapılmıştır. Fakat son yapılan açıklamada, ifade "tedarik edilen sistemlerin NATO sistemleri ile birlikte çalışabilir (interoperable) olması" şekline evirilmiştir. Bu konu çeşitli platformlarda gündemde tutulmaya devam edecektir.

Son olarak F-35 projesinden dışlanmamız neticesi, Türk Hava Kuvvetleri'nin muharip uçak ihtiyacından doğan boşluğu (MMU'nun envantere gireceği 2030'lu yıllara kadar) doldurmak üzere tedarik edilmesi planlanan ilave 40 F-16V uçağı ile 80 adet F-16 modernizasyon kiti için henüz görüşmeler başlamamıştır. Kongre sürecinin tamamlanmasını takiben müzakerelerin başlayabileceği öngörülmektedir. ABD tarafından sorunun 2023 sonrasına ötelenme ihtimali de bulunmaktadır. Söz konusu tedarik projesinin ikiye ayrılarak modernizasyon kitlerinin 2022 yılında onaylanıp hayata geçirilebileceği veya tersinin de olabileceği de bir seçenek olarak karşımıza çıkabilecektir. Hatta tedarikin zamana yayılarak 2023 yılının sonlarına taşınması da ihtimal dahilinde olabilir.

Sonuç olarak; ABD-Türkiye askeri ilişkilerinde, diplomatik ilişkilerle bağlı olarak zaman zaman gerginliklerin en üst seviyeye çıktığı durumlar oluşsa da bugüne kadar kopmamış, bir orta yol bulunarak sorunlar müzakereler yoluyla çözüme kavuşturulmuş veya sönümlenmiştir. Yukarıda detaylı olarak açıklanmaya çalışılan sorunlar, 2022 yılında yine diplomasiyle iç içe olarak tartışılmaya, müzakere edilmeye devam edecektir. Ancak; geçtiğimiz yıldan elden edilen tecrübelerden yola çıktığında askeri ilişkilerin 2022 yılında ABD tarafından koparılması veya sağlam bir noktaya bağlanması mümkün görülmemektedir. Çünkü, ABD'nin bizim dışımızdaki bölge ülkeleri ile kurduğu yakın ilişkiler, bize uyguladığı yaptırımlar ve açık-örtülü ambargolar bunun bir göstergesi olarak karşımızda durmaktadır. Karadeniz ve Akdeniz'e hakim konumu, NATO'nun güney ve doğu sınırlarında bulunması, Türkiye ile yakın askeri ilişkileri dikte ettiği ABD askerleri tarafından açıkça ifade edilmektedir.

Bu sorunların çözüm bulunmadan devam etmesi durumunda, Türkiye tarafından uygulanabilecek önemli hamlelerin de (SEİA kapsamındaki İncirlik üssünün ABD silahlı kuvvetlerinin kullanımına kapatılması, Balistik füze savunması amaçlı kurulan Kürecik/Malatya'daki AN/TPY-2 radarının faaliyetinin sonlandırılması) bulunduğu asla akıldan çıkarılmamalıdır. Bu hamlelerin istenildiği takdirde her zaman uygulanabilme ihtimali de vardır. Bu kapsamda düşünüldüğünde, ABD'nin bölgede en önemli müttefiklerinden birisi olan Türkiye'yi kaybetme riskini göze alamayacağı ve 2022 yılında ilişkilerin normalleşmesi yönünde adımlar atabileceği değerlendirilmektedir.

NATO 2030 Değerlendirme Süreci ve Yeni Stratejik Konsept

Tacan İldem // EDAM

Her uluslararası örgüt gibi NATO da güvenlik ortamındaki değişimler karşısında kendini yeni koşullara uyarlar. Esasen yetmiş yılı aşkın tarihinde bunu yapabilme başarısını değişik uyarlama çabalarıyla kanıtlamıştır. 2019 NATO Londra Liderler Toplantısı'nda alınan karar uyarınca Genel Sekreter Stoltenberg öncülüğünde başlatılan değerlendirme sürecinin bir parçası olarak oluşturulan Bağımsız Uzmanlar Grubu 2030 yılı ve sonrası dönem için öngörü ve tavsiyelerini "NATO 2030: Yeni Çağ İçin Birliktelik" başlıklı raporuyla ortaya koymuştur. Bu tavsiyelerden biri ise 2010 yılında kabul edilmiş Stratejik Konsept'in yeni uluslararası güvenlik ortamı ışığında güncellenmesi olmuştur. Bu tavsiye doğrultusunda 2021 Brüksel Zirvesi'nde alınan karar uyarınca Yeni Konsept'in 2022 Haziran ayında düzenlenecek NATO Madrid Zirvesi'nde Devlet ve Hükümet Başkanlarınca onaylanması öngörülmektedir.

Rusya, 2014 yılında Ukrayna'ya ait Kırım'ı gayrimeşru ve gayri hukuki şekilde işgal ve ilhak etmek ve Ukrayna'nın Donbas bölgesinde hibrit taktikler kullanarak ülkeyi istikrarsızlaştırmayı amaçlayan eylemler başlatmak suretiyle, kurallara dayalı uluslararası düzene meydan okudu. Aynı yıl IŞİD, Suriye-Irak'ta terör saldırılarıyla alan kazandı ve "Hilafet Devleti"ni ilan etti. İttifak bu yıldan itibaren iki tehdit kaynağı olarak gördüğü Rusya ve terörizme odaklanarak kolektif savunmasını ve caydırıcılığını güçlendiren önlemler almak suretiyle özellikle askeri boyutta uyarlama çalışmasını bugüne kadar büyük ölçüde gerçekleştirdi. 2019 yılına gelindiğinde küresel ölçekte hissedilmeye başlanan yeni sınamalar siyasi-askeri bir örgüt olan NATO'nun siyasi rolünü güçlendirecek adımlar atması gereğini hissettirdi.

Halen geçerli Stratejik Konsept Çin'den söz etmemektedir. Oysa günümüzde Çin küresel ölçekte güçlenen ekonomisi, askeri imkân ve yetenekleri, teknolojik üstünlük sağlama yolunda belirlediği hedeflerle yeni bir sınama özelliği göstermektedir. Şu an için NATO'ya doğrudan bir askeri tehdit oluşturmuyorsa da Çin'in, NATO alanındaki ve mücavir bölgelerdeki mevcudiyeti de dikkate alınarak, sınamalar ve fırsatlar penceresinden değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

Gelişen ve çığır açan teknolojilerin de keza NATO bakımından sınamalar yaratırken, İttifak'ın savunmasına katkı sağlayacak fırsatları da sunduğu görülmektedir. NATO'nun faaliyetlerinin odağına inovasyonu koyması zordur. Ayrıca, müttefikler arası karşılıklı çalışabilirliği de güçlendirecek şekilde yüksek teknolojileri elinde bulunduran ve bu teknolojilere sahip olmayan müttefikler arasındaki farkı kapatmak yönünde daha fazla askeri teknoloji transferi ve işbirliğine yatırım yapılması gerekecektir. Bunun teknolojiden mahrum kalan müttefik ülkelerin NATO dışı kaynaklardan silah tedarikine yönelmesini önlemek bakımından da önem taşıdığı açıktır.

Yeni güvenlik ortamında küresel ölçekte giderek daha fazla sistemsal rekabetin ön plana çıktığını görmekteyiz. Sadece Rusya'nın değil, Çin'in de kurallara dayalı uluslararası düzeni göz ardı ettiğini, güç dengesinde değişme olurken demokrasi ve özgürlüklerin daha fazla baskı altında olduğunu belirtmek mümkündür. Yeni Stratejik Konsept bu tür sınamalarla baş etmeye çalışırken NATO müttefiklerine önümüzdeki on yıl için yol gösterici bir siyasa rehberi işlevi verecektir. NATO Genel Sekreteri'nin 30 Kasım-1 Aralık tarihlerinde Riga'da düzenlenen Dışişleri Bakanları toplantısı vesilesiyle belirttiği hususlar bu bağlamda kayda değerdir.

Her şeyden önce İttifakın kurucu belgesi niteliğindeki Washington Antlaşması'nın giriş bölümünde ifadesini bulan ve temelinde demokrasi, bireysel özgürlükler ve hukukun üstünlüğünün olduğu ortak değerler hem içeriden hem de dışarıdan baskı altındadır. Otoriter rejimler alternatif yönetim biçimlerini savunurken propagandayı ve dezenformasyonu kullanarak toplumları ve demokratik değerleri hedef almaktadırlar. Demokratik ülkeler ve otoriter rejimlerle yönetilen ülkeler arasında mevcut ayrışmanın zamanla daha da keskinleşeceği söylenebilir. Böyle bir ortamda Batılı ülkelerde son yıllarda hissedilen demokrasi alanındaki geriye gidişin durdurulması ve eksiklerin giderilmesi daha fazla üzerinde durulan öncelikli bir konu haline almaktadır.

NATO'nun 2014 yılından bu yana askeri alanda gerçekleştirdiği uyarlama çabası İttifakın mevcut tehditlere karşı hazırlıklı olmasını sağlayacak şekilde sürdürülmelidir. Bunun için müttefik ülkeler silahlı kuvvetlerinin elinde tehdidi caydıracak ve gerektiğinde bertaraf edecek silah ve teçhizatın oluşun yetenekler, sahada mevcudiyet, birbiriyle uyum içinde çalışacak kuvvetlerin idamesi, silahlı kuvvetlerin eğitimi, adil külfet paylaşımı ve yeni komuta yapısı bu uyarlamanın önemli unsurlarıdır.

Günümüzde hibrit taktiklerin geçmişte barış ve ihtilaf arasındaki çizgiyi daha az belirgin hale getiriyor olması sadece silahlı kuvvetlerin güçlü olmasını yeterli kılmamaktadır. Toplumsal dayanıklılık (resilience), dezenformasyon kampanyalarının ve siber saldırıların parçasını oluşturduğu hibrit sınamalar karşısında rakiplerin ya da potansiyel hasımların amaçlarına ulaşmalarına geçit vermeyecek bir yeteneği oluşturmaktadır. Esasen Washington Antlaşmasınının 3. maddesine konu dayanıklılığın NATO'da asgari ihtiyaçlar optiğinden belirlenen standartlara uygun olarak her müttefik ülkenin ulusal sorumluluğunda güçlendirilmesi, müttefikler arasında iyi tecrübelerin paylaşımı önemli olacaktır. Bu bağlamda kritik altyapının daha dayanıklı hale getirilmesi, tedarik zincirinin daha çeşitli ve güvenli olması öncelikli konular olarak daha fazla karşımıza çıkacaktır.

Stoltenberg, 2030 değerlendirme sürecini başlatırken İttifakın daha küresel bir yaklaşım benimsemesi gerektiği üzerinde durmuştu. Bununla kastedilen NATO'nun küresel bir örgüt haline gelmesi değildir. NATO bölgesel örgüt olma vasfını gelecekte de koruyacaktır. Ancak Transatlantik bölgesi küresel sınamalarla karşı karşıyadır. Daha küresel bir yaklaşımdan amaç, herhangi bir coğrafi sınırlama tanımayan siber ya da terörist saldırılara, uzaydaki saldırgan eylemlere, hipersonik ve balistik füze tehdidinde, iklim değişikliğinin güvenlik üzerindeki yansımalarına karşı İttifakın daha güçlü bir durumsal farkındalık ve mukabele yeteneği kazanabilmesidir. Böyle bir yaklaşım ise İttifakın değişik coğrafyalardaki ortakları olan ülkelerle ve AB ile işbirliğini güçlendirmesini gerekli kılmaktadır.

NATO'nun yetmiş yılı aşan tarihinde barış ve istikrara katkısı ve Soğuk Savaş'ın NATO alanında tek bir kurşun atılmadan sona ererek barışın muhafazası onu tarihin en uzun yaşayan askeri İttifakı haline getirmiştir. "Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için" anlayışının ifadesini bulduğu kolektif savunma taahhüdü niteliğindeki Washington Antlaşmasının 5. maddesi her müttefik bakımından bugüne dek güçlü bir caydırıcılığın güvencesi olmuştur. Her ne kadar Washington Antlaşmasının 4. maddesi müttefikler arasında danışmalardan söz ediyorsa da Fransa Cumhurbaşkanı Macron'un 2019 Londra Liderler Toplantısı öncesinde yaptığı ve NATO'dan "beyin ölümü" gerçekleşmiş bir örgüt olarak bahseden talihsiz açıklaması İttifakın siyasi danışmalar için yeterince kullanılmadığı yakınmasını içinde barındırmaktadır. Her bir müttefikin güvenliğini ilgilendiren konuların, NATO'nun ilk mukabele edecek örgüt olmadığı hallerde dahi, ele alınabileceği tek ve esaslı Transatlantik danışma forumu olarak NATO'nun daha fazla kullanılması imkanları üzerinde durulması önemlidir. Bu gereklilik özellikle uluslararası toplumun bir parçası olarak NATO müttefiklerinin ABD'nin aldığı tek taraflı kararın belirleyici olduğu Afganistan'dan süratle geri çekilme fiyaskosu ile iyiden iyiye hissedilmiştir. Daha sonrasında ABD, İngiltere ve Avustralya'nın oluşturduğu AUKUS Pakti'nin imzası da mevcut rahatsızlıklara tuz biber ekmiştir. Stratejik Konsept'in kabulüne varacak süreçte bu konunun müttefikleri fazlasıyla meşgul edeceği görülmektedir. Görevdeki Cumhurbaşkanı'nın "beyin ölümü" beyanıyla danışma eksikliğinden yakınan Fransa'nın, ironik şekilde, belli konuların NATO içinde tartışılmasına şimdiye kadar diğer uluslararası örgütlerin (NATO, AB, BM) uzmanlık ve yetkilerini bahane ederek itiraz ettiği tutumunu herhalde bu koşullarda gözden geçirmesi gerekecektir.

Fransa'nın başını çektiği bir grup AB ülkesinin Mart ayında onaylanacak AB "Stratejik Pusula" çalışmasında üzerinde çok konuşulan AB "stratejik otonomisini" NATO'nun Avrupa savunmasının köşe taşı olduğu gerçeğini kabul ederek, İttifak insicamını bozmayacak bir anlayışla ve "Berlin Plus" düzenlemesinin tersine de işleyebileceği, yani AB'nin ortaya çıkacak bir bunalıma müdahale etmeme yönünde vereceği karar üzerine NATO'nun AB imkan ve yeteneklerine güvenceli erişimine fırsat tanıyacak bir anlayışın geliştirilmesi yararlı olacaktır. Türkiye gibi AB üyesi olmayan NATO müttefiklerinin AB girişimlerine bütünüyle dahil edilmeleri yönünde geçmişteki taahhütlerini şimdiye kadar yerine getirmemiş olan AB'nin daha kapsayıcı bir anlayışı benimsemesi, bu ülkelerin elindeki yetenekler de dikkate alındığında, akılcı olacaktır. Stratejik Pusula ile Stratejik Konsept'in kabul edileceği takvim dikkate alındığında, her ne kadar iki örgütün karar alma otonomisi tartışma gerektirmeyecek bir gerçek olsa da ilkinin sonuçlarının ikincisi bakımından ilave zorluk barındıran sürprizler yaratıp yaratmayacağına bakmak gerekecektir.

Türkiye ve Avrupa Birliği: Geleceğe yönelik Bir Bakış

Prof. Dr. Meltem Müftüler-Baç // Sabancı Üniversitesi

3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye'nin Avrupa Birliği ile tam üyelik müzakerelerinin başlaması hem Türkiye hem de AB için bir dönüm noktası olarak görülmüştü. Türkiye'nin AB'ye tam üye olarak katılması, Türkiye'nin hem Avrupa devletleri ile olan ilişkilerini hem de küresel düzendeki olası yerini değiştiren bir gelişme olarak görünüyordu. AB de benzer bir biçimde bu müzakereler ile farklı bir küresel aktör olma yolunda bir adım atmıştı. 2004 yılında Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini tam üye olarak kabul etmiş olan AB'nin genişlemeye devam etmesi, Batı Balkan ülkeleri ile Türkiye'yi de içine alarak büyümesi ise yeni, birleşik bir Avrupa düzeninin kurulduğu sinyallerini vermekte idi. Gene o yıllarda, AB'nin siyasi koşulları ve siyasi dönüşüme verdiği kurumsal ve finansal destek ile demokratik düzene yönelmiş görünen Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde yaşanan değişimin sürekli olacağı, benzer etkilerin Avrupa kıtasının diğer çevre ülkelerinde yaşanacağı beklentisi oldukça güçlü idi. Bu dönüşüm, AB'nin siyasi gücünün bir uzantısı olarak görünmekte idi.

16 yıl ileriye doğru gelindiğinde ise, 2021 yılının sonunda Türkiye'nin AB ile olan üyelik müzakereleri durma noktasına gelmiş durumda. Demokratik dönüşüm geçirdiği düşünülen ve AB üyesi olan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden bazıları otoriter sistemlerini konsolide etmekte. AB'nin 3 büyük gücünden Birleşik Krallık ise AB'den çıkarak kendi yoluna tek başına devam etme kararı aldı. 10-15 yıl kadar kısa bir sürede bu kadar geniş kapsamlı bir değişimin olması ise hem şaşırtıcı hem de Türkiye-AB ilişkilerinin yeni bir platformda konuşulması gerekliliğini de ortaya koymakta.

Bu durum şu soruları ön plana çıkarmakta: AB'nin geleceği nasıl bir bütünleşme süreci içermekte? Değişen AB düzeninde Türkiye'nin yeri nasıl ve ne olacak? AB'nin tam üyelik perspektifi başka bir modele bağlı olarak değişmekte mi? Tam üyelik artık gerçekçi bir hedef olmaktan çıkıyor ise bunun sonucu olarak Türkiye ve benzer durumda olan başka ülkelerin AB ile olan ilişkileri hangi çerçevede içerisinde gelişmeye devam edecek? Bütün bu soruların cevabı ise AB'nin kendi bütünleşme süreçlerinin geleceği ile yakından ilgili. Avrupa Birliği'nin evirilmekte olduğu iktisadi ve siyasi yapı ve yakın çevresindeki ülkeler ile kurduğu ilişkiler Türkiye'nin AB ile olan geleceğini de belirlemektedir. Öte yandan, gelecekte nasıl bir AB olacak sorusu ise henüz kesin bir yanıt bulmamaktadır.

AB'nin EFTA ülkeleri, Birleşik Krallık, İsviçre, Türkiye ile imzalamış bulunduğu anlaşmalar, AB üyeliği perspektifi bulunmayan, ama serbest ticaret anlaşmaları imzaladığı Ukrayna, Moldova ve Gürcistan gibi ülkeler ile geliştirdiği ekonomik ve siyasi ilişkiler ve hatta daha da uzağa bakıldığında Kanada ile imzaladığı serbest ticaret anlaşması, AB'nin başka ülkeler ile olan ilişkilerini tam üyeliğinin dışında kalan değişik modeller ile yönettiğini göstermektedir. Aslında AB'nin üçüncü ülkeler ile olan ilişkileri AB üyelerinin bütünleşme sürecinde farklı hızlarda AB müktesebatına

uyumuna benzeyen ögeler içeriyor. Özellikle, AB'nin iç dinamiklerinde AB kurallarını, hukuki düzenini farklı biçimlerde yerine getiren üyelerin oluşturduğu farklılaştırılmış bütünleşme modeli dış ilişkilere de yansımaktadır. Farklılaştırılmış bütünleşme modeli ise AB üyelerinin AB müktesebatına uyumunda bazı alanların dışında kalması, örneğin Danimarka'nın Avro 'ya veya ortak savunma politikasına katılmaması, İrlanda'nın Schengen sisteminin dışında kalmasına ek olarak AB üyesi olmayan Avrupalı ülkelerin kendi serbest iradeleri ile AB müktesebatına uymalarını da içermektedir.

Farklılaştırılmış bütünleşme süreçlerinin AB'nin üye olmayan Avrupalı devletler ile olan ilişkilerinin temel dinamiklerini belirlemekte olduğu göz önüne alındığında ise tek tip bir farklılaştırılmış bütünleşme modeli olmadığı dikkate alınmalıdır. AB'nin özellikle Norveç, İzlanda ve Liechtenstein ile ilişkilerinin temelini oluşturan Avrupa Ekonomik Alanı bu üç ülkeyi AB ortak pazarına dahil etmekte ve ortak pazar alanında kurumsal mekanizmalar ile ortak yasal düzenlemelere olanak sağlamaktadır. Bu üç ülke, AB üyesi olmadan AB ile ekonomik bütünleşme açısından en gelişmiş modele sahiptir. Öte yandan, Birleşik Krallık, AB üyeliğinden ayrılıp, imzaladığı ticaret ve işbirliği anlaşması ile AB'ye üye olmayan bu devletlerden çok geride kalan yasal bir düzenlemeye tabidir. Türkiye'nin Gümrük Birliği anlaşması ise hem Türkiye'yi AB ekonomik sistemine bir nebze olsa da dahil etmekte hem de Türkiye'nin AB müktesebatının bazı bölümlerine uyumu için gerekli yasal zemini oluşturmaktadır.

AB'nin üçüncü ülkeler ile tam üyelik dışında kalan ama ayrıcalıklı ortaklık olarak da görünmemesi gereken farklılaştırılmış bütünleşme modelleri Türkiye'nin AB ile ilişkilerinin yönünü belirlemektedir. Bu şekilde, AB üçüncü ülkeler ile kendi kurumlarının, politikalarının, yönergelerinin en azından bir kısmını kabul edip uygulamalarına olanak sağlayan anlaşmalar yaparak, bu modelleri resmi ve yasal bir hale getirmektedir. Üçüncü ülkelerin kendi egemenliklerinin en azından bir kısmından feragat ederek AB ile bu tip anlaşmalara girmelerinin temel nedeni ise AB pazarına erişim haklarıdır. Bu durumda, Türkiye'nin de diğer AB üyesi olmayan Avrupalı ülkeler gibi ekonomik bütünleşme süreçlerine giderek daha fazla dahil olması en yakın senaryo olarak görünmektedir.

Türkiye'nin tam üyelik perspektifi halen geçerli olsa da müzakere süreçlerinin işlemediği bir ortamda tam üyelik hedefi de çok gerçekçi değildir. Bununla beraber, AB ve Türkiye'nin çeşitli alanlardaki iş birlikleri ve Türkiye'nin AB sistemine farklı boyutlarda bütünleşmesi devam etmektedir. AB'nin gelecek senaryoları arasında genişleme en arka plana düşmüş bulunmaktadır. Bu durumda ise Türkiye-AB ilişkisinin farklılaştırılmış bütünleşme modeli üzerinden gelişeceği ve fonksiyonel, işlemsel bir bağlamda ilerleyeceğini beklemek daha gerçekçi bir yaklaşımdır.

2022'de Türk Dış ve Güvenlik Politikasına Karadeniz'den Bakmak

Prof. Dr. Mitat Çelikpala // Kadir Has Üniversitesi

Ukrayna'dan Dağlık Karabağ'a, Transdinyester'den Doğu Avrupa'ya kadar uzanan geniş Karadeniz coğrafyasında yaşanan gelişmeler Karadeniz'i 2021 boyunca küresel ilginin odak noktalarından biri olarak gündemde tuttu. Buna bir de Karadeniz'in deniz alanlarında yaşanan gelişmeler ve rekabet eklendiğinde, Karadeniz'in kapısı olan Boğazların anahtarının sahibi, bölgenin merkezi konumundaki Türkiye'nin bu gelişmelerden etkilenmemesi söz konusu olamaz. Rusya ile üst düzey, Ukrayna ile stratejik ilişkilere sahip, Azerbaycan ve Gürcistan ile üçlü stratejik işbirliği yürüten, Ermenistan ile hala diplomatik ilişkileri bulunmayan NATO üyesi Batılı bir aktör olarak tanımlanabilecek olan Türkiye'nin, 2022 ve sonrası dönem için bölgesel gelişmeleri doğru okuması, dış ve güvenlik politikasını bu okumalar çerçevesinde dinamik bir bakış açısıyla şekillendirmesi kaçınılmaz bir zorunluluk.

1990'lı yıllarda şekillendirilen ve 2000'lerin başlarında Türkiye'nin öncülüğünde 'bölgesel sahiplik' söylemi çerçevesinde kurulan Karadeniz işbirliği ve güvenliği mimarisi 2008'de Rusya'nın Gürcistan'ı işgal edip Kafkasya'da sınırları ve dengeleri güç kullanarak değiştirmesiyle birlikte sarsılmıştı. Rusya'nın 2014'de Kırım'ı işgal ve ilhakı, sonrasında da Ukrayna'nın Donbas bölgesinde başlayan ayrılıkçı hareketlere üstü örtülü desteği bu sürecin nihai sonunu getirdi. Karadeniz sıcak çatışmaların yaşandığı bir istikrarsız bir güvenlik alanına dönüştü. Rusya'nın 2021 Nisan'ında Ukrayna sınırı boyunca yaptığı geniş çaplı askeri yığınaklanma ve bunun Kasım-Aralık aylarında tekrarlanması, Kerç boğazını kapatarak Azak'ı ulaşılamaz hale getirmesi bölgesel istikrarın kurulması ihtimaline yönelik azalan umutların 2021 sonunda neredeyse tamamen yok olmasına neden oldu. Yılın son günlerinde Kremlin'den gelen açıklamalar ise 2022'de gerginliğin daha da artacağına ve sıcak çatışma ihtimalinin gündemi artan bir biçimde meşgul edeceğine işaret ediyor. Rusya Ukrayna merkezli olarak askeri olanlar dahil olmak üzere her türlü kartı kullanarak rekabeti yükseltecek.

Rusya ve Türkiye bu şekilde devam edebilir mi?

Rusya-Ukrayna arasındaki anlaşmazlığın yeniden topyekûn ve geniş alana yayılan sıcak bir çatışmaya dönüşmesi ihtimali dahi Türkiye'nin güvenlik çıkarlarını bölgede ve ötesinde derinden sarsacak sonuçlar doğuracaktır. Rusya, Türkiye'nin her ne kadar önemli bir ortağı ve Karadeniz bağlamında komşusu olsa da iki ülke arasındaki ilişkiler müttefiklik ilişkisi değil. Son dönemde Suriye'den Doğu Akdeniz'e Kafkasya'dan Kırım'a iki ülkenin yakın çevrelerinde karşı karşıya geldikleri anlaşmazlıklara ve bunların çözümüne bakışlarında temel farklılıklar bulunuyor.

Bu durum 2022'de, çoğunlukla 'rekabete dayalı işbirliği' şeklinde tanımlanan ikili ilişkilerde özellikle bölgesel meseleler bağlamında sorunlarla karşı karşıya kalması anlamına geliyor. Özellikle Karadeniz'e hâkim olan rekabet ortamının daha büyük bir stratejik çekişmelerin yaşandığı uluslararası güvenlik ortamına yansımaları dikkate alındığında daha karamsar bir tablo ile karşılaşmaktayız. 2022'de muhtemel bir Rusya-Ukrayna sıcak çatışmasının, Montrö rejimi bağlamında deniz alanları ve muhtemel hava sahası ihlalleriyle Karadeniz güvenliğini yeni ve öncelikli bir gündeme çevirme ihtimali yüksektir. Karadeniz odaklı olarak gelişen bu rekabetin, Türkiye'yi, parçası olduğu Avrupa-Atlantik güvenlik şemsiyesinin diğer unsurlarıyla birlikte Rusya karşıtı cepheye savurması muhtemeldir. En azından Türkiye'nin önceki dönemden farklı olarak yeni rekabetten daha fazla etkileneceği, Rusya'nın askeri bir harekâta kalkışması durumunda net kararlar vermek durumunda kalacağı ileri sürülebilir.

Türkiye'nin bu yöndeki gelişmeler karşısında gerçekçiliği elden bırakmayan, temel tutum ve çıkarlarına zarar vermeyecek, bölgeyi daha geniş bir istikrarsızlık ağının içine sürüklemeyecek dengeli bir yol izlemesi akılcı olandır. Fakat bunun tek başına Türkiye'nin kontrol edebileceği bir durum olmadığı da aşikârdır. Türkiye'yi Ukrayna ile sivil savunma işbirliği alanında kurulan ilişkiler nedeniyle 'Ukrayna krizini askerileştirmekle' itham eden Kremlin'in Türkiye'ye yönelik yaklaşımının dikkatle izlenmesi gerekmektedir. Ukrayna Cumhurbaşkanı Zelensky'nin Nisan 2021'de gerçekleştirdiği resmî Türkiye ziyaretiyle daha da ivme kazanan Türkiye-Ukrayna savunma sanayi ilişkileri, özellikle Ukrayna'ya satılan İHA/SİHA'lar ve bunların sahada kullanılmaları Türk-Rus ilişkilerinde yeni bir sürtüşme unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Rusya'nın bu konuyu ısrarla işleyeceği açıktır. Bunun farklı alanlara yansımalarının olacağı öngörülebilir ve bunun önlenmesi doğru bir yaklaşım olacaktır.

Batılı müttefiklerin artan ilgisi ve varlığı

Karadeniz dengelerinin 2022'de Türkiye'ye doğrudan yansımalarını gözlemleyebileceğimiz bir diğer önemli ayağı kuşkusuz Türkiye'nin parçası olduğu Avrupa-Atlantik güvenlik şemsiyesinin Karadeniz'e yönelik olarak geliştirdiği/geliştireceği politikalar olacaktır. NATO üyesi Türkiye'nin 2021'de ittifakın diğer üyeleri ile uyum içerisinde hareket ettiği ve Karadeniz'in de dâhil olduğu Avrupa-Atlantik güvenlik söylem ve politikalarına açıkça destek verdiği görüldü. NATO'yla ilişkilerinde ayrıcalıklı, statüsü daha yüksek bir konuma gelen Ukrayna ile NATO müttefikleri arasındaki temas trafiği 2021 boyunca artarak gelişirken Türkiye Ukrayna'nın NATO üyeliğini açıkça destekledi. Bu trafiğin en görünür yansımaları Karadeniz'de ardı ardına yapılan tatbikatlar ve NATO müttefiklerine ait deniz ve hava unsurlarıyla Rus gemi ve savaş uçaklarının karşı karşıya geldiği kritik anlardı. Aktif rol yüklenerek bu süreci desteklediği akla getirildiğinde, Türkiye'nin, 2022 boyunca iniş-çıkışlara sahne olacak, benzer ve uzun süreli bir seri sınamalarla karşı karşıya kalacağı ileri sürülebilir. Bu durum, Karadeniz'i ve civarındaki daha geniş kuşağı istikrarsız kılmaya dönük yeni gelişmeleri ve ilave ihtilafları ortaya çıkarmaya adaydır.

2022'de şekillenecek olan NATO'nun yeni Stratejik Konsepti'nde ve AB'nin Stratejik Pusulası'nda Rusya ve Karadeniz'in güvenlik ve istikrar bağlamında öncelikli yer edineceğine dair kuvvetli işaretler bulunuyor. Rusya'nın hibrit boyutları da içeren tehditleri karşısında Batılı aktörlerin

Rusya'dan tehdit algılayan bölgesel müttefiklerle somut siyasi, ekonomik ve hukuki işbirliğini geliştirerek desteklerini artıracakları tahmin edilebilir. Bu Rusya'nın tavrının sertleşmesi anlamına gelecektir ve Türkiye'nin de bu durumda sessiz ve kayıtsız kalması mümkün olmayacaktır.

Ya Kafkasya?

Karadeniz'in bölgesel istikrarı bağlamında 2022'de dikkatle izlenmesi gereken bir diğer alt alan ise Kafkasya'dır. Türkiye ve Rusya'yı da içine çeken, Azerbaycan-Ermenistan arasında 2020 ve 2021'e hâkim olan çatışma/savaş/görüşme döngüsünün varlığını 2022'de devam ettireceği ve bu haliyle gelişmelerin seyrine göre bölgesel istikrarı olumlu ya da olumsuz bir biçimde etkileyeceği söylenebilir.

Dağlık Karabağ'da nihai çözüm henüz ufukta görülmemekle birlikte tarafların müzakereler yürütüyor olması olumlu bir durum olarak nitelenebilir. Fakat taraflara hâkim olan karşılıklı güvensizlik ve nihai çözümün ancak askeri yöntemlerle olacağına yönelik inanç taraflar açısından işleri zorlaştıran bir hava yaratmaktadır. Diğer yandan ekonomik ve ticari işbirliğini öne çıkartan ulaşım ve iletişim projelerinin gündemde yer edinmesi tarafların uzlaşmayı tercih edebileceklerine yönelik beklentileri de canlı tutmakta. 2022'nin bu iki uç nokta arasında git gellerle seyredeceğini söylemek mümkün. Burada denklemin ticari ve ekonomik işbirliğini taşıyan kefesinin ağır basması taraflar için hayatı kolaylaştıracak, Türkiye'nin rol ve etkinliğinin, öne çıkartacak bir gelişme olacaktır.

Bu noktada sürecin kolaylaştırıcı bir unsuru, Türk ve Azerbaycan kamuoylarının da desteğinin alınarak Türkiye-Ermenistan ve Ermenistan-Azerbaycan ilişkilerinde ivme yakalanması olacaktır. 2021 sonunda gündeme gelen Türkiye'nin Ermenistan ile önce diplomatik ilişkiler kurması sonrasında da gelişmelerin seyrine göre sınırları açması 2022'de Karadeniz'in doğusunda olumlu işaretlerin doğmasının işareti olabilir. Bu durum Azerbaycan'ın da desteğinin elde edilmesi ve Gürcistan'ın sürece dahil edilmesiyle karamsar havayı dağıtabilecek bir gelişme potansiyeline işaret etmekte.

Sonuçta son günlerde artarak devam gerginlikler dikkate alındığında, Karadeniz'in alt bölgeleri ve deniz/hava sahalarıyla 2022'de de küresel ve bölgesel ilginin öncelikli merkezlerinden bir olacağı görülüyor. 2000'lerin başında bölgesel sahiplik ilkesi çerçevesinde bölgesel işbirliğini öne çıkartan yaklaşımın 2021 itibarıyla çöktüğü, bölge ülkeleri arasındaki güvenin yerini güvensizliğe bıraktığı bir aşamaya geldiği görülmekte. Sürekli ve neredeyse kalıcı istikrarsızlıkların hâkim olduğu Karadeniz coğrafyası artık sadece bölgesel bir güvenlik meselesi değil. Avrupa'nın güvenliğini doğrudan etkileyen, Avrupa-Atlantik güvenlik ilişkileri bağlamında küresel sonuçlar doğuran bir bölge. 2022 Türkiye'nin karşısına ilgili tarafların güvenlik algıları ve gelişen küresel rekabet bağlamında bir seri sınama ve rekabeti çıkartacak. Başta ABD olmak üzere diğer Batılı aktörlerin Rusya'yı dengelemek ve gelişmelerden doğrudan zarar gören bölgesel aktörleri desteklemek için atacakları adımlar ve alacakları kararlar ise Türk dış ve güvenlik politikası açısından yakından izlenilmesi gereken bilindik ve yeni bir seri gelişmeyi ve atılması gereken yaratıcı adımları getiriyor.

Azerbaycan – Ermenistan: 2022 Yılında Bizi Neler Bekliyor?

Sine Özkaraşahin // EDAM

2020 yılında ikinci Dağlık Karabağ Savaşı, Azerbaycan – Ermenistan arasındaki gerilimi zirveye taşımıştır. Mevzubahis savaş, Azerbaycan'ın askeri üstünlüğünü gözler önüne sermiştir. Rusya'nın arabuluculuğu ile imzalanan ateşkese rağmen, Azerbaycan – Ermenistan temas hattında çatışmalar devam etmektedir. Bu gerilim 2022 yılında da devam ederek, bu kırılgan ateşkese defalarca test edecektir. Nitekim, Ermenistan tarafında tansiyon daha da yüksektir. Öyle ki, savaş sonrasında Paşinyan ateşkesin yasal yükümlülüğünün olmadığını iddia etmiştir. Ateşkes savaşı sonlandırırken, pek çok köklü sorunu cevapsız bırakmıştır. Azerbaycan – Ermenistan ilişkilerinde sürdürülebilir ve olumlu bir barış elde edilebilmesinin önündeki temel engellerin başında özellikle Dağlık Karabağ ve Nahcivan'da yaşanan zorunlu göç, bölgedeki Rus barış gücünün vesayeti, iki ülke arasında diyalog oluşturulması, etnik problemlerin aşılması, yeni ulaşım koridorlarının operasyonel hale getirilmesi, savaş sonrası yeniden yapılanma ve uzlaşma (post-war reconstruction and reconciliation) planının olmaması, Karabağ'daki de facto Ermeni makamlarının durumunun belirsizliği gibi konular gelmektedir. Bu problemler, iki ülke arasındaki ateşkese oldukça kırılgan kılmaktadır.

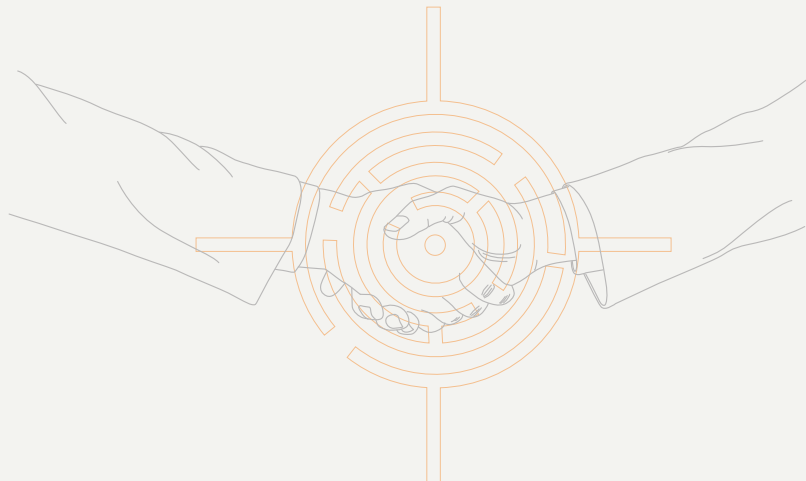
Görüşümüz, mevcut konjonktürde 2022 yılında Azerbaycan – Ermenistan temas hattında sık sık küçük çaplı çatışmaların yaşanacağı yönündedir. Fakat bu gerilime rağmen, büyük manevra birliklerinin dahil olacağı, büyük ölçekli bir savaş muhtemel görünmemektedir. Ancak, bu konjonktürü değiştirebilecek iki önemli paradigma bulunmaktadır. Mevzubahis paradigmalardaki değişimler, yeni bir Azeri-Ermeni çatışmasını tetikleyebilir. Bunlardan birincisi, Ermenistan ve Azerbaycan askeri yetenekleri arasındaki farktır. Yakından takip edilmesi gereken diğer unsur, Moskova'nın Güney Kafkasya'ya ilişkin sonraki adımlarıdır. Her ne kadar ikinci unsurun 2022 yılı ve sonrasında değişebilmesi ihtimaller dahilinde olsa da birinci unsur baki kalacaktır.

İkinci Dağlık Karabağ Savaşı, Ermenistan'ın askeri doktrininin, Azerbaycan'ın modern askeri teknolojileri ve harp yetenekleri karşısında yetersiz olduğunu kanıtlamıştır. Başka bir deyişle, Bakü silahlı insansız hava araçları (SIHA) ve ağ-merkezli harekât tasarısı gibi 21. yüzyıl askeri doktrin unsurları ile savaşırken Erivan, 20. yüzyıl askeri teknolojileri ile Bakü'den halen çok daha geridedir. Bakü'nün yoğun bir şekilde kullandığı Baykar yapımı Bayraktar TB-2'lar, S-300 ve Pantsir stratejik hava savunma sistemleri gibi Sovyet askeri teknolojilerine karşı üstün bir başarı sergilemiştir. Bunun yanı sıra Rusya, mevzubahis savaş sırasında Erivan'a sırtını dönmüş ve Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (CSTO) anlaşmasına rağmen Ermenistan'dan gelen askeri yardım çağrılarını reddetmiştir. Moskova'nın bu stratejisi, Batı yönelimli Paşinyan yönetimine bir ders niteliğindedir. Öyle ki analize konu savaş, Ermenistan'ı siyasi anlamda da hezimete uğratmıştır.

Hatta, konuyla ilgili raporlarımızda öngördüğümüz üzere bir darbe girişimine sahne olmuştur. Savaş sırasında garantör devleti tarafından tek başına bırakılan Ermenistan, benzer bir senaryoda Rusya'ya güvenemeyeceğini anlamıştır. Realist çerçevede, Rusya'nın uydu devleti sayılabilecek, Sovyet askeri doktrini Erivan'ın mevcut askeri harp yeteneklerini kullanarak Azerbaycan'a karşı bir zafer elde edemeyeceği ortadadır. Ayrıca, Ermenistan'ın savunma ekonomisi de İkinci Dağlık Karabağ Savaşı sonrasında büyük yara almıştır. Moskova'nın sırt döndüğü Erivan, askeri-siyasal-ekonomik çerçevede yakın zamanda başka bir savaşı göğüsleyecek durumda değildir. Bölgede gerilim yaratabilecek bir diğer unsur ise Türkiye liderliğinde açılan Zengezur Koridoru'dur. Nitekim bu ulaşım rotası, Ermenistan ve Azerbaycan'ı yakınlaştıran, fakat İran - Azerbaycan arasında potansiyel bir parlama noktası olarak önümüzde durmaktadır.

İkili ilişkilerin akıbetini belirleyecek ikinci unsur ise Rusya'nın Güney Kafkasya'da izleyeceği jeopolitik stratejidir. Moskova'nın bölgedeki statükosunun tehdit altına girmesi ve Türkiye'nin bölgedeki gücünün artması, Rusya'nın otoritesini güçlendirmek için yeni bir 'kontrollü çatışma' yaratma ihtimalini güçlendirebilir. Rus Federasyonu'nun ilhak ettiği ülkelerde yaygın olarak kullandığı politikardan biri de pasaport dağıtımıdır. Nitekim Rusya 2014 yılında Kırım, Donetsk ve Luhansk'ta Rus vatandaşlığı dağıtarak, müdahalelerini 'vatandaşlarını koruma' adı altında gerçekleştirmiştir. Moskova, 2008 yılında Gürcistan'da da benzer bir politika uygulamıştır. Savaş devam ederken yaptığımız açık kaynaklı istihbarat analizlerimizde Karabağ sakinlerinin Rus pasaportu alma ihtimalinin olduğu belirtilmiştir. Her ne kadar henüz somut bir kanıt ulaşılmasa da Rusya'nın geçmiş politikalarından yola çıkarak Karabağ'da da böyle bir strateji izlemesi 2022 yılı ve sonrasında ihtimaller dahilindedir.

İkinci Dağlık Karabağ Savaşı'nda Rusya iki tarafın çarpışmasına izin vermiş ve kendini iki ülke için de elzem bir müttefik olarak kanıtlamıştır. Elektronik harp yetenekleri ile anti-drone kapasitesini kullanmamayı seçerek, Azerbaycan'ın SİHA başarısının önünü açmıştır. Buna karşılık Moskova Erivan'ın çağrılarını reddetmiş ve Ermenistan'ın ulusal güvenliği açısından Rusya'ya ne kadar bağlı olduğunu Paşinyan'a kanıtlamıştır. İkinci Dağlık Karabağ Savaşı sırasında Türkiye, Azerbaycan'a verdiği askeri-stratejik destekle kendini bölgede önemli bir güç olarak konumlandırmıştır. Fakat Rusya Bakü'nün kendisinden uzaklaştığını düşündüğü noktada, bölge Türkiye ve Rusya için çatışmaya açık bir cepheye evrilebilir. Bu ihtimal, an itibarıyla 'düşük ihtimal fakat yüksek etkili' olarak kategorize edebileceğimiz bir senaryodur.

2022'de Türkiye-Rusya İlişkileri: İşbirliği-Rekabet İkileminin Devamı Beklenirken . . .

Doç. Dr. Çiğdem Üstün // EDAM ve Nişantaşı Üniversitesi

Rusya ile ilişkiler son yıllarda enerji ve savunma sektörleri başta olmak üzere işbirliği ekseninde ele alınıyor olsa da krizlerden ve sorunlardan arınmış bir ilişki modeli değildir. 2015 yılında Rus jeti Su-24'ün düşürülmesi ve 2016 Aralık'ta Rus büyükelçisi Andrey Karlov'un Ankara'daki Çağdaş Sanatlar Merkezi'ndeki fotoğraf sergisi açılışı sırasında düzenlenen saldırı sonucu öldürülmesi ilişkilerin hassas olduğunu hatırlatmaktadır. Türkiye'nin Rusya ile ilişkileri kurumsal temeller üzerine oturmaktan çok liderler arası ikili ilişkilere dayanması sebebiyle de sürdürülebilir ve sürekli olarak adlandırılmakta zorlanılan bir ilişki modeline sahiptir. Asimetrik karakterini de düşündüğümüzde 2022 yılında da Türk dış politikasında Rusya'nın önem arz edeceğini düşünmek zor olmayacaktır.

Bir yandan Batıyla sorunlu ilişkiler, Batı ülkelerine karşı şüpheli yaklaşım iki ülkeyi özel amaçlı (ad hoc) işbirliği mekanizmaları geliştirmeye teşvik etse de hassas dengelere sahip bölge ve ikili ilişkiler krizlere sahne olabilecek bir yapıya da sahip durumdadır. Kabul etmek gerekir ki, iki ülkenin liderlerinin Batı'nın müdahalesi olmadan sorunları çözme isteği iki liderin bölümlere ayrılmış işlevsel işbirliği modellerini benimsemelerine sebep olmuş ve çıkan krizleri de bu çerçevede ilişkilere yıkıma sürükleyici zararlar vermeden atlattıkları başarımlardır. İlişkileri etkileme potansiyeline sahip konularda Dağlık Karabağ'daki ateşkes, Libya'da oluşabilecek gelişmeler, İdlib ve çevresindeki gerginlikler, Ukrayna ve Belarus ön plana çıkmaktadır.

2020 yılında Azerbaycan-Ermenistan arasındaki 44 gün süren Dağlık Karabağ Savaşı'nda Türkiye'nin Azerbaycan'a askeri yardımları tartışma yaratmış, Türkiye SİHA'lardan mühimmata, füzelere, elektronik harp sistemlerine kadar bütün tecrübe, kabiliyet ve teknolojiyle her zaman Azerbaycan'ın yanında olduğunu açıklamıştır. Bu dönemde Rusya'nın Türkiye ile doğrudan bir konfrontasyona girmediği, fakat savaş sonunda barış anlaşması çerçevesinde bölgedeki liderlik rolünü bir kez daha gösterdiğine tanık olunmuştu. Her ne kadar barış anlaşmasından sonra çatışmalar durmuş olsa da bölgedeki gözlemcilerden tansiyonun yüksek olduğu ile ilgili uyarılar gelmektedir. Kasım ayında askeri hareketliliğin yeniden artması ile bölgede sıcak çatışma ihtimaline karşı ülkelerin pozisyonlarını güçlendirmeye çalıştığı görülmektedir. Bu çerçevede bu bölgede Türkiye ve Rusya'nın Azerbaycan ve Ermenistan'a destekleri ve bölgede liderlik mücadelesi 2022 yılında da gündemde olmaya devam edecektir.

Türkiye'nin askerlerini Libya'dan çekmeyi reddetmesi 2021'in yazında Rus Dışişleri Bakanlığı tarafından gündeme getirilmiş ve Rusya ile Türkiye'nin çatışmaların iki farklı tarafına destek vermesi

önümüzdeki sene de tartışılmaya devam edilecek konulardan olacaktır. İşlevsel işbirliği modeli çerçevesinde Rusya ile Türkiye'nin doğrudan karşı karşıya gelmeyeceği tahmin edilebilir olmakla beraber gerginliğin tamamen ortadan kalkmasını beklemek de gözlemciler tarafından olası görülmemekte. Türkiye, ülkedeki varlığını 27 Kasım 2019'da Birleşmiş Milletler tarafından tanınan Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) ile imzalanan Güvenlik ve Askeri İşbirliği Mutabakatı'na dayandırmaktadır. Fakat, 24 Aralık'ta yapılması planlanan ancak ertelenen seçimlerin bir yandan ülkedeki çatışma ve gerginliğin artmasına bir yandan da her iki ülkenin Libya'daki politikalarını yeniden şekillendirmesine sebep olması beklenebilir.

Suriye'de muhalif güçleri destekleyen Türkiye ve Şam'ı destekleyen Rusya, 2020 yılında ateşte anlaşmışlar ve bölgede güvenliğin sağlanmasında ortak hareket etmekte uzlaşmışlardı. 2021 sonbaharında ise bölgede askeri hareketliliğin artması, konunun uzmanlarının "Moskova'nın İdlib hareketini başlatmış olması, Türk gözlem noktalarının çevresinin sistematik olarak hedef alınması, Türkiye'nin İdlib konusunda daha en başından caydırılması amacını taşıma ihtimali gözden **kaçırılmamalıdır**" yorumlarını yapmasına sebep olmaktadır. Bu bölgedeki çatışmalar aynı zamanda yeni bir göç dalgası olarak da Türkiye'yi zorlayacak potansiyele sahiptir.

Rusya ile Ukrayna ve Kırım özelinde de sorunlar, özellikle Türkiye'den alınan insansız hava sistemleri sebebiyle gerginliğe açık meseleler olarak görülmektedir. Türkiye her ne kadar Batılı ülkelerin Rusya'ya uyguladığı yaptırımların parçası olmayı kabul etmese de Kırım'ın ilhakını da kabul etmemiştir ve Türkiye - Ukrayna devlet başkanları toplantılarında diplomatik ve askeri destek açıkça belirtilmiştir. Azerbaycan'daki duruma benzer bir şekilde Ukrayna da 2018 yılından beri Bayraktar TB2 insansız hava sistemleri satın almış ve Türkiye ile Ukrayna'nın işbirliğini geliştirmek için Black Sea Shield ortak girişimini kurmuş olması Rusya ve Türkiye'nin bu bölgede de siyasi ve askeri farklı duruşlarını göstermektedir. Polonya'ya da Türkiye'nin insansız hava aracı satışı gerçekleştirmesi bu bölgelerde Türkiye'nin askeri ve savunma alanlarında daha aktif olmasının Rusya tarafından hoş karşılanacağı düşünülemez. Rusya'nın tarihi olarak kendi nüfuz alanı olarak gördüğü bu bölgelerde başka herhangi bir gücün var olmasına göz yummayacağı aşikardır. Bu çerçevede Türkiye ile Rusya'nın işlevsel işbirlikleri modelinin önemli parçaları olan enerji işbirlikleri ve S-400 alımlarının bu gerginlikleri gölgede bırakıp bırakamayacağı da büyük bir soru işaretidir.

2021 yılının sonlarına doğru alevlenen başka bir kriz de aynı bölgede Belarus-Polonya sınırında göçmenler özelinde ortaya çıkmıştır. Rusya eliyle Polonya-Belarus sınırında göçmenlerin bölgeyi istikrarsızlaştırmak için kullanıldığı, Türkiye'nin de transit ülke olarak kullanıldığı iddiaları ile konu Türkiye'ye sıçramıştır. Bunun üzerine THY Minsk'e tek yön bilet satışını askıya alması ve Irak, Suriye ve Yemen vatandaşlarına bilet satılmayacağını açıklaması konunun sadece bölge özelinde değil aynı zamanda insan hakları bakımından da izlenmeye muhtaç bir alan olarak ortada olduğunu göstermektedir.

Türkiye ve Rusya'nın sorunları olduğu kadar işbirliğini geliştirmeye çalıştığı alanlar da olduğu elbette yok sayılmamalıdır. Mavi Akım'dan sonra Türk Akım projesi Rusya ile Türkiye arasındaki

enerji bağlarını güçlendirmek için atılmış bir adımdır. Türkiye'nin Rusya'dan ithalatında ilk sırayı enerji almaktadır. Fakat, Azerbaycan gibi ülkelerden alımların artması, yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmesi ve LNG'nin payının artması gibi sebepler ile Rusya'nın doğalgaz ithalatındaki payında azalmalar görülmüştür. Bununla beraber Akkuyu nükleer güç santralindeki ortaklık Rusya'nın Türk enerji politikalarındaki öneminin bir kez daha altını çizer niteliktedir. Ankara ve Moskova, enerji, ticaret ve turizm alanında işlevsel işbirlikleri geliştirmiştir ve geliştirmeye devam etmesi beklenmektedir. Türkiye'nin Rusya'ya ihracatında başta yaş meyve, makinalar ve otomotiv sektörü önemli bir yer tutmaktadır. Gerçi, 2016'dan sonra toparlanma emareleri görülmüşse de son iki yılda bu rakamlarda da azalmalar gözlemlenmektedir.

Özellikle Batı ile hem AB hem de ABD, ilişkilerinde yaşanan sorunlar göz önüne alındığında Türkiye'nin ekonomik olarak Rusya ile ilişkilerinin önem arz etmeye devam etmesi beklenen bir olgudur. Fakat Rusya'ya doğru atılan her adımın Türkiye'nin Batılı müttefikleri ile ilişkilerini daha fazla yıpratma riski de gözden kaçırılmamalıdır. 2021'de gündemi işgal eden konuların 2022 yılında da gündemi işgal etmesi ve olası gerginlikler çerçevesinde Rusya için iktisadi ve jeopolitik olarak fayda sağlamanın bölgede kalıcı bir barış ortamı sağlamaktan daha önemli olduğu, daha önce bahsi geçen ilişkilerin asimetrik karakteri, Rusya'nın yakın çevresinin yanı sıra Akdeniz bölgesinde tarihinin her döneminde tanımladığı çıkarları da göz önüne alınarak bölümlere ayrılmış ve işlevsel işbirliği mekanizmalarının sürdürülebilir ilişkiler olmaktan uzak olduğu unutulmamalıdır.

İran ve Nükleer Müzakereler

Sinan Ülgen // EDAM

2022 yılında kriz üretme potansiyel olan bir diğer bölge de İran olacak. Hatırlanacağı üzere İran'ın nükleer programına dair geçmiş dönemde yapılan müzakereler 2015 yılında "Joint Comprehensive Plan of Action - JCPOA" olarak adlandırılan bir anlaşma ile sonuçlanmıştı. Bu anlaşma uyarınca İran bir yandan nükleer programında muhtelif kısıtlamaları diğer yandan da bunların Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı tarafından denetlenmesine dair koşulları kabullenmişti. Ancak Trump'ın başkan seçilmesi sonrasında ABD Mayıs 2018'de JCPOA'dan tek taraflı olarak çekilmişti. Bu şartlar altında Avrupa Birliği, JCPOA'yı gündemde tutabilmek için büyük çaba göstermiş ve İran'ın JCPOA'dan tamamen çekilmesini önleyebilmişti. Ancak tabii ki bu dönemde İran, bu anlaşma çerçevesindeki birçok yükümlülüğünü yerine getirmemiş ve de özellikle uranyum zenginleştirme altyapısını geliştirmeye devam etmişti. Bugün gelinen noktada İran dünyada, nükleer silah sahibi ülkeler dışında % 60 oranında uranyum zenginleştirme yapan tek ülkedir. Ve her geçen gün nükleer silah yapabilme kapasitesine yaklaşmaktadır.

ABD'de Trump'ın seçimi kaybetmesi ve Biden döneminin başlaması ile İran'ın nükleer programının uluslararası bir anlaşma ile çözüme kavuşturulması yönünde beklentiler de yükselmisti. Zira yeni ABD yönetimi çok daha farklı bir İran politikası uygulamayı vaat etmekte ve Trump döneminden farklı olarak İran'da rejim değişikliği hedefinin bulunmadığını ifade etmekteydi. Ayrıca gene eski dönemden farklı olarak maksimum baskı politikası yerine İran'a da nefes aldıracak bir diplomatik çözüm öncelenmekteydi. İsrail'de sertlik yanlısı Netanyahu iktidarının sona ermesi, Amerikan dış politikasını İran konusunda biraz daha esneklik kazanmasına da hizmet etmekteydi.

Ancak 2021 yılında İran'daki başkanlık seçimlerinde ülke içindeki siyasi denge muhafazakâr kanadın lehine değişti. Daha pragmatik bir yaklaşım sergileyen Hasan Ruhani yerine İbrahim Reisi'nin devlet başkanı olması sonrasında, Dışişleri Bakanlığına da uluslararası alanda iyi tanınan ve güven sağlamış olan Cevat Zarifi yerine ülkedeki Devrim Muhafızları ile yakın bağlantıları bulunduğu ileri sürülen Hüseyin Amirabdollahian'ın getirilmesi bu değişimi ortaya koymaktaydı. İran'da muhafazakâr kanadın yeniden güç kazanması bir ölçüde de JCPOA adına risk almış olan Ruhani önderliğindeki daha reformist kanadın uğradığı hayal kırıklığını da bir sonucu olarak görülebilir. Zira gerçekten de Trump yönetiminin JCPOA'dan çekilmesi sonrasında İran'ın özellikle ekonomik alandaki beklentileri gerçekleşmemiştir. Bundan böyle İran'ın nükleer müzakereleri bakış açısı da artık daha az uzlaşmacı bu kadro tarafından yönetilecektir.

Nitekim yeni tur müzakerelerde, İran'ın tutumu da değişmiştir. Anlaşmaya tam anlamıyla geri dönmek için İran yönetimin ortaya koyduğu şartlar ağırlaşmıştır. Tahran ilk olarak ABD tarafından

hayata geçirilen yaptırımların müzakerelerin esasına geçilmeden önce yani bir ön şart olarak tamamen kaldırılmasını istemektedir. Üstelik bu yaptırımları nükleer mesele ile sınırlı tutmamakta, teröre destek gibi gerekçelerle de çıkarılan yaptırımlara son verilmesini talep etmektedir, keza anlaşma ile ortaya konan mükellefiyetlerin bundan sonraki ABD yönetimleri bakımından da bağlayıcı olmasını da istemektedir.

Bu nedenle yapılan yorumlar yeni İran yönetiminin artık yeni bir nükleer anlaşmaya öyle çok da istekli olmadığı yönündedir. Hatta bu müzakerelerin başarısızlıkla sonuçlanması ABD ve İsrail düşmanlığı üzerinden rejimin içeride siyasi desteğini arttırmasına olanak sağlayacaktır. Ayrıca devam edecek ve hatta ağırlaşacak olan ekonomik ambargolar İran halkı bakımından çok daha güçlü bir ekonomik atmosferi beraberinde getirecekse de böylesi bir ortamda Devrim Muhafızlarının ve ilintili çevrelin milli ekonomi üzerindeki hakimiyetleri daha da artacaktır.

Nükleer müzakerelerin bu şartlarda 2022 yılının ilk çeyreğinde başarısızlıkla sonuçlanma ihtimali iyice güçlenmiştir. Bu noktada uluslararası toplumun vereceği reaksiyon önem kazanacaktır. İlk senaryo İran'a yönelik siyasi, diplomatik ve ekonomik baskıların arttırılması, yeni yaptırımların hayata geçirilmesidir. İkinci senaryo ise bunlara ilave olarak İran'ın nükleer tesislerinin hedef alınacağı ABD ve/veya İsrail'in başını çektiği bir silahlı müdahaledir.

Ancak her iki senaryo da Türkiye bakımından olumsuzluklar içermektedir. Zira özünde İran yönetimini daha fazla tepkisel bir zemine çekecektir. İran'ın bu tepkisi de bölgede Suriye'de, Irak'ta, Lübnan'da Türkiye'nin hedeflediği istikrarı tehlikeye atacak, çözümsüzlüğü derinleştirecektir. İran ile böylesi olası bir kriz ayrıca ABD'nin Suriye politikasına da etki edecektir. Afganistan sonrasında ABD'nin Suriye'den de çekilmesine yönelik beklentiler artmış olsa da ABD bu ülkedeki askeri varlığını ve YPG/PYD gibi terör örgütleri ile kurduğu bağları bir yandan IŞİD ile ama diğer yandan da İran'ın bölgesel nüfuzu ile mücadele argümanına dayandırmaktadır. İran ile artan bir siyasi/askeri gerilim senaryosunda ABD'nin de bölgedeki askeri varlığını azaltması mümkün olmayacaktır. Bir diğer ilintili konu da Halkbank meselesidir. New York mahkemesinden Halkbank'ın geçmiş dönem İran yaptırımlarını ihlal ettiği yönünde bir karar çıkarsa, cezai yaptırımın boyutunu tayin edecek ABD idaresi ile müzakereler bu konjonktürde muhakkak ki daha zorlu bir zeminde geçecektir.

Suriye 2022: Nihayet Doktorun sırası geldi mi?

Prof. Dr. Ahmet Kasım Han // İstanbul Aydın Üniversitesi

3 Haziran 2012'de, rejim güçleri Hula'da 49'u çocuk 108 kişiyi katlettikten takribi bir hafta sonra, Suriye Cumhurbaşkanı Beşar el-Esad ülkenin parlamentosuna hitap ederken şu iddialı ifadeyi kullanmıştı: "Birlikte çalışırsak, bu durumun sona ermesinin yakın olduğunu söylüyorum."

Bugün, süren çatışmalarda ölen yarım milyondan fazla, yine cezaevinde ölen 60 bine yakın insan, yaklaşık 5,5 milyonu tek başına Türkiye'de olmak üzere, 6,8 milyon göçmen ve 6,2 milyon ülke içerisinde yerinden edilmiş kişiden sonra, "durumu"na sona ermesinin yakın olduğunu söylemek hala çok zor. Bu trajedinin boyutunu anlamak için ülkenin iç savaş başladığındaki nüfusunun 22 milyon civarında olduğunu hatırlayarak söz konusu rakamları bununla kıyaslamak yeterli olacaktır.

Başlangıcından bu yana artık 11 yıl geçmiş olan bu iç savaşın 2022'de nereye evirileceği meselesi gerek Türkiye açısından gerekse küresel güvenlik mimarisi açısından önemli. Türkiye zorlu ekonomik koşullarda 5,5 milyon Suriyeliyi barındırıyor. Ayrıca, Suriye'deki PKK-YPG varlığı nedeniyle bu ülkeden doğrudan iç güvenlik tehdidi algılıyor. Bunun neticesinde, Türkiye 2016'dan bu yana giriştiği üç askeri hareketle ülkenin topraklarının %4,7'sini Suriye Milli Ordusuyla (SMO) birlikte fiilen kontrol ediyor.

Türkiye, ek olarak İdlib bölgesinde 2800 kilometrekare dolayında bir alanda da geçinilmesi ve kontrolü kolay olmayan müttefikler, çirkin hasımlar ve sıkıntılı muarızların ortasında zor bir diplomatik denge oyununu yürütmekte. Türkiye, Rusya Federasyonu ve İran garantörlüğünde Ocak 2017'de başlayan Astana Görüşmelerinin VI. turunda alınan kararla İdlib'de gerginliği azaltma bölgesi ilan edilmişti. Bu çerçevede Türkiye 12 Gözlem Noktasına tahkimat yapmıştı. Aralık 2021'de gerçekleştirilen XVII. Astana Görüşmeleri turuna gelirken ilki Ekim 2017, sonuncusu Mayıs 2018'de kurulan bu gözlem noktalarının 8'i boşaltılmış durumda. Esasen bu durumun nedeni Suriye İç Savaşı'nın evrimi ve geleceği konusunda da fikir verici nitelikte.

İdlib'de muhaliflerin kontrolündeki alan Türkiye'nin Gözlem Noktalarını ihdas etmesinin kabul edildiği Eylül 2017'de 9 bin, Nisan 2019'da 7 bin kilometrekareyken bugün artık 3 bin kilometrekarenin altında. Bu nedenle bahsi geçen sekiz gözlem noktası ikmal, iaşe ve korunmaları bakımından sürdürülebilirlikleri sorgulanır bir nitelik kazanmış bulunmaktaydı. Türkiye ve Rusya arasında varılan Mart 2020 Moskova Mutabakatı, bölgeden geçen Doğu - Batı doğrultulu M4 ve Kuzey - Güney doğrultulu M5 karayolları üzerinden yeni bir denge kurgulamıştı. Mutabakat çerçevesinde her ne kadar belli bir alanda Türkiye - Rusya ortak devriyesi kararlaştırıldıysa da muhalif güçlerin mutlak olarak sözü edilen ulaşım hatlarının kuzey ve batısına geri çekilmesi de öngörülüyordu.

2020 Ekiminden sonra Gözlem Noktalarını “güvenli alana taşınması” hamlesi sahadaki gerçekliğin dayattığı bir zaruret olarak değerlendirilebilir. Bu zarureti yaratan koşulların 2022’de de devam edeceği öngörülebilir.

Bu çerçevede İdlib’in 2022 yılında da Türkiye açısından önde gelen sıkıntılı bir dış politika gündemi teşkil etmesi kaçınılmaz. Üstelik bölgenin gittikçe artan insani trajedisi onu Orta Doğu’nun ikinci Gazze Şeridine dönüştürmekte. Bölgenin Türkiye sınırına yanaşık bin kilometrekarelik bölümünde Türkiye açısından ekonomik, insani ve siyasi bir kâbus senaryosunun aktörlerine dönüşmüş olan potansiyel göçmenler, kilometrekareye iki bin kişi gibi inanılmaz bir oranla, tam anlamıyla sığılmış durumda. Bu bölgeyi genellikle havadan bombalamayan Esad rejimi ve Rusya’nın tercihinin burayı ikmal, iaşe dahil tüm sorumluluğu Türkiye üzerinde olmak üzere yalıtılmak olduğu görülüyor. Rejim ve Rusya’nın bu bölgeyi yıkmayı ve Türkiye’ye doğru bir göçmen dalgası başlatmayı tercih etmedikleri söylenebilir. Esad açısından bu insanların tekrar ülkeye entegre edilmesi yönünde bir heves olmadığı anlaşılıyor. Rusya içinse Türkiye ile geliştirdiği ilişkilerin menüsü S400 füze sisteminden, Karadeniz güvenliğine oradan Ukrayna, hatta Polonya ve Kırım’a, İdlib’in çok ötesinde faktörleri barındırıyor. Bu açıdan Türkiye’yi derinden yabancılaştıracak olan böyle bir yıkıcı hamleyi bu gündemin diğer maddeleriyle dengelemesi ve Türkiye - Rusya ilişkilerinin kapsamlı gündemi içerisinde okuması beklenmeli. Bu durumun 2022’de sürmesi yüksek olasılık. Olayların ne şekilde gelişeceğinin değerlendirmesi ancak bu kapsamlı gündemdeki gelişmelerin takibiyle anlaşılacak.

Öte yandan Türkiye’nin cari ekonomik zorlukları da temel ihtiyaçlar bakımından kaynak ve rota olarak Türkiye’ye mutlak bağımlı olan bu bölgeyi vurmakta. Son dönemde bu sıkışmışlıktan kaçan yarım milyona yakın insanın doğrudan Türkiye’nin kontrolündeki alanlara sığındığı düşünülürse insani trajedinin ağırlığının ve risklerinin tüm boyutlarıyla Türkiye tarafından taşınmaya devam ettiği söylenebilir. Türkiye bu bölgede halen 12 bin civarı asker ve değişik büyüklüklerde ve işlevlerde 80 civarı askeri üs bölgesine sahip. Bu durum İdlib’in geleceğinde oluşabilecek insani veya güvenlik krizlerinde bir taraftan Türkiye’ye belli bir etki ve kontrol imkânı tanırken öte yandan kolayına angajmanını kesmesine icazet vermeyecek birçok potansiyel komplikasyona işaret ediyor. Türkiye tarafından desteklenen Gaziantep merkezli Suriye Geçici Hükümetinin İdlib’de kurduğu altyapıyı ve yerel sosyolojik-siyasi örgütlenmeleri kontrolü altına alan Heyet Tahrir eş Şam (HTŞ) örgütü ve bunun lideri Ebu Muhammed El Cevlani’nin bölgenin Gazze Şeridine dönmelerinden yana bir sıkıntılarını olmadığı, hatta bunu tercih ettikleri söylenebilir. Hayallerindeki şeriat devletini arkalarını Türkiye’nin mecburen sağladığı güvenlik garantilerine ve insani trajedinin ağırlığının sağladığı uluslararası yardımlara dayayarak kurmak bu aktörlerin 2022 hedefleri arasında bulunuyor olması şaşırtıcı olmaz. Türkiye açısından sıkıntıysa BM kararları paralelinde Ağustos 2018’den bu yana terör örgütü listesine aldığı bu örgüt ve lideriyle İdlib kaynaklı bir göçmen selini önlemek için bir çalışma pratiği tutturmak gereksinimiyle, Rusya’nın bu unsurların bölgeden temizlenmesi ısrarı ve bunlarla girişilecek ilişkilerin Türkiye’nin dış politikası, ilişkileri ve iç güvenliği üzerinde yaratması kaçınılmaz stresler arasında denge kurmak olacak. Türkiye bu dengeleri gözetirken rejimin yeni saldırılarını da caydırmaya ve Rusya’yı da ikna etmeye uğraşacak.

Şurası muhakkak ki İdlid'de ne olacağı sorusu Türkiye'nin hem iç hem de dış siyasetinin en önemli meselelerinden birisi olmaya 2022'de de devam edecek.

Mayıs 2021'de yapılan "seçimleri" kazanarak yedi yıllık iktidarını ilan eden Esad'ın bu seçimler nihayetinde bir demokratik meşruiyet iddiasının olamayacağı açık. Bununla birlikte ülke üzerindeki kontrolünü gün geçtikçe güçlendiren ve temel destekçileri Rusya ve İran'ın kati desteğini kuvvetle arkasında hisseden rejim, geçtiğimiz yıllar boyunca karşısında yer alan Ürdün, BAE, Tunus, Suudi Arabistan, Mısır gibi Arap ülkeleriyle tekrar yakınlaşmakta. Bu ülkeleri stratejik hesaplarını tekrar kalibre etmeye zorlayan temel unsur Esad rejiminin kalıcı olduğu değerlendirilmesi ve buna bağlı bölgesel hesaplar. Ayrıca adı geçen Arap ülkelerinin bir kısmının Suriye iç savaşına aktif müdahil olduklarında sahip oldukları temel kaygıların Suriye - İran ilişkilerinden algıladıkları tehdit olduğu da söylenmeli. Bugün bu ülkelerin Suriye değerlendirmelerinin aynı olmadığı açık. Aradan geçen zamanda Suriye rejiminin ana müttefiki ve patronu değişti. Artık bu koltukta Rusya oturmakta. Bu durumun Arap devletlerinin Suriye'nin Körfez bölgesinde İran lehine etki yaratması kaygısını yumuşattığı söylenebilir. Zira artık tüm bu ilişkiler Rusya'nın Arap devletleri açısından çok daha tercih edilir olduğu açık filtresinden geçecek. Ayrıca Esad rejiminin askeri veya istihbari olarak İran'a Körfez'de fiili destek olmak potansiyelinin nesnel olarak da zayıfladığı muhakkak. Üstelik, Suriye İran açısından tüketici bir zemin işlevi de görüyor. İran, Suriye'de Rusya nedeniyle sahada kısmen ikincilleştiği bir konumda. Suriye'nin bir "cihatçı" çekme ve Hizbullah "öğütme" zeminine dönüşmüş olmasının da muhtemelen devamında bu ülkelerin kendileri adına fayda gördükleri, hem de onlar açısından asgari maliyetli, bir durum olduğu söylenebilir. Arap ülkelerinin, rejim üzerinde Rusya'nın kontrolünü tercih hatta teşvik eder biçimde, Esad rejimi ile diyaloglarını sürdürmeleri bu şartlarda 2022 için beklenmesi gerekli bir gelişmedir. 2022'de rejimin ne ana müttefiklerini kaybetmesi ne de bu pozisyonun değişmesi mümkün görünmüyor.

Uluslararası ilişkilerin dinamiklerine ilişkin belki tatsız ancak unutulmaması gereken bir başka mesele de, BM Güvenlik Konseyi'nin 2254 sayılı kararına rağmen, iç savaşın başından bu yana Suriye'nin BM temsilciliğinin halen rejim tarafından doldurulduğudur. Bir başka deyişle ABD ve AB ambargoları değişik seviyelerde sürse ve aynı Türkiye gibi bu ülkeler de seçim sonuçlarını tanımasalar bile, uluslararası politikayı ilgilendirdiği kadarıyla, Suriye'nin egemen otoritesinin rejim olduğunun zımni kabul gördüğü açıktır. Kaldı ki, ABD başta Batı'nın Arap ülkelerinin tutumlarını caydırıcı bir tavırlarının bulunmadığı da not edilmeye değer. Son olarak Biden yönetiminin Lübnan'ın Mısır doğal gazının Suriye üzerinden bu ülkeye yollanmasını içeren isteğini kabul ettiği anımsanmalı. Bu tavrın iki yüzlülüğünden elbette bahsedilebilir. Ancak, arkasındaki rasyonelin anlaşılması kolaydır. Rusya Federasyonu'nun bu ülkeye ciddi bir yatırım yaptığı aşikardır. Tam sayı açık olmasa da Rusya Suriye'de, askeri şirketlerin kayıplarıyla birlikte, 300 ila 500 arasında personel kaybetmiş bulunuyor. Doğrudan 6 yıldır içerisinde bulunduğu bu savaş Rusya'ya Tartus ve Hmeymim'de Doğu Akdeniz'de etkinliğini sağlamak bakımından jeopolitik olarak kritik potansiyeli olan iki, neredeyse egemen, üs kazandırdı. Bu manzaraya bakan Batı başkentlerinin Rusya'nın artık Suriye'de geri adım atmasını beklemedikleri söylenebilir. Belki daha önemlisi ve iç savaşın başından bu yana açık olanı, Batılı ülkelerin benzer bir maliyet veya riski üstlenmekteki isteksizlikleridir.

Bu durum Batılı ülkelerin göçmen endişeleri ve her zaman gerçekçi bir temellendirme veya değerlendirmeye dayanmasa da, Orta Doğu coğrafyası kaynaklı "cihatçı" terör hassasiyetleri birleşince söz konusu aktörlerin Rusya ile uyumlu ve rejime karşı giderek artan zımnî tolerans ve kolaylaştırıcılık içeren bir tutumda olmaları beklenebilir. Bu durum görünür gelecekte Suriye'nin yeniden imarının finansmanı gibi konularda kolaylaştırıcı davranmaları yönünde bir yaklaşımı, en azından 2022 için muhtemelen içermese de fiilen rejimi zorlayıcı bir tavır da görülmeyecektir. Hatta kimi ülkelerin yaptırımları dolaylı yollardan da olsa gevşetmeleri beklenebilir.

Suriye'ye ilişkin 2022'de izlenmesi gereken bir başka husus da Cenevre'de yürütülmekte olan Anayasa Komitesi görüşmeleri. Bu görüşmelerde bugüne kadar somut bir ilerleme sağlanamadı. İki yılda altı defa toplanan Komite henüz taraflarının kimlerden oluşacağı konusunda dahi bir uzlaşmaya varabilmiş değil. Bunun önemli nedenlerinden bir tanesi çatışmaların başında yaşadığı iç çelişkiler ve askeri kayıplarla sarsılan; dünyanın kabul ettiği bir muhalefet ve aleyhinde geniş çaplı bir uluslararası uzlaşma ile karşı karşıya olan Esad rejiminin artık pazarlık ihtiyacı hissetmemesi. Bu nedenle 2022'de bu cephede de fazla bir ilerlemenin beklenmemesi gerçekçi olacaktır.

Bu çerçevenin sıkışmış monotonluğunun istisnasıysa ABD'nin IŞİD'a karşı olduğu söylenen desteğiyle palazlanarak SDG ismiyle Suriye'nin kuzey doğusunda kısmi hakimiyet ihdas etmiş olan YPG oluşturuyor. YPG'nin PKK ile bağı açık ve reddedilebilir nitelikte değil. Gelişmelerden anlaşılan hem Rusya'nın hem de ABD'nin, Türkiye'nin terör örgütü olarak gördüğü YPG-PKK'yı hem anayasa sürecine hem de siyasal sürece dahi etmek istediği. Hatta Rusya'nın ABD'nin bölgede küçültmüş görüldüğü iddiasının yarattığı boşlukta YPG-PKK'yı Şam rejimi ile yakınlaştırmaya çalıştığı anlaşılmakta. Rusya'nın 2022'de bu yönde bastırmaya devam edeceği, hatta Esad rejimini bir tür sulandırılmış federal anayasaya teşvik edeceği beklenmeli. ABD'nin ise bu çabaları bütünüyle kontrolsüz bırakması olası değil. Dolayısıyla 2022 bu iki ülkenin kendi gündemleriyle YPG-PKK ile ilişkilerini biçimledikleri bir yıl olmaya aday. Bu Türkiye açısından kabul edilemez bir durum oluşturmakta. Bu bağlamda İdlib'de ve kısmen de doğrudan kontrolü altında tuttuğu alanlarda Türkiye'nin tavrının katılık düzeyinin ve müzakere tutumunun Suriye'nin kuzey doğusundaki gelişmelere bağlı bir durum arz etmesine şaşırılmamalı. Bu bakımdan hatırdan tutulması gereken bir başka unsur da Suriye meselesinin Türkiye açısından Doğu Akdeniz'de mevcut hayati çıkarlarından bağımsız da düşünülemeyeceği.

Arap Baharı'ndan ilham alan lise öğrencileri Beşar el-Esad'ın göz doktoru olmasından hareketle Dera'da duvara: "Senin sıran da geldi, Doktor" yazdıklarında takvimler Mart 2011'i gösteriyordu. Böyle başlayan Suriye İç Savaşı'nda 11 yıl sonra gelinen noktada söylenebilecek olan bu şanssız ülkede her şeyin değiştiği, hatta tarumar olduğu. Ancak, değişmeyenler de var. Öyle görünüyor ki 2022 yine "Doktor" ile geçecek, çatışmalar ve ülkenin bölünmüşlüğü de devam edecek.

01 // 2022*

DIŞ POLİTİKA & GÜVENLİK 2022/01/TR

2022'YE BAKIŞ

Ekonomi ve Diő Politika
Arařtırmalar Merkezi

edam

Hare sokak No.16 Akatlar / İstanbul

T. +90 (212) 352 18 54

F. +90 (212) 351 54 65

info@edam.org.tr

f t You Tube in // edam.org